

ANTZERCI

**ANTZERKI
ZABALKYNDERAKO
ALDIZKARIA**

Eusko Jaurlaritza
Servicio Arte Dramático

MATALAS
(HIRU EKITALDITAKO ANTZERKIA)
PIARRES LARZABAL

ANTZERCI

Eusko Jauriaritza
Kultura Saila

Azaleko irudia ; Txikik egina

ANTZERTI
Iraila 1984. 69 Alea

PIARRES LARZABAL

MATALAS

(Hiru ekitalditako antzerkia)

AURKIBIDEA

Piarres Larzabal, antzerkigile. P. Xarritton	7
Aita Larzabal eta Daniel Landart. D. Landart	12
Piarres Larzabalekin solasean. R. Diez	14
Matalas	19
Síntesis de la obra	68
Synthèse de la pièce	69
Piarres Larzabalen antzerkien zerrenda	70

PIARRES LARZABAL

ANTZERKIGILE

Gazte gazterik hasi zen Piarres Larzabal euskaraz idazten: 15 urte zituen doi-doia, **Gure Herria**-k argitaratu zuelarik haren lehen lana, “Larrungo Betizoak” (**Gure Herria**, 1930, 83-84. orr.). Artikulu laburra bainan adierazkorra, erakusten bait digu zer mutil erne ta ohartua den haren egilea. Larrungo mendiaren inguruan ez delarik euskal idazle eskasik izan —oroit Axular, Etxeberri, Hiribarren, Elizanburu, Zerbitzari eta beste guziez— ez dirudi, 15 urteko mutil gazte hori agertu arte, “behi basa arraro” horiek bazirenik ere, bihi bat konturatu denik. Bainan hori dugu hain zuzen, idazle gai egiazkoaren marka: ohartua izaita. Eta goizik ohartua baitzen inguruko bere izadiari eta bere gizarteari gure azkaindar gaztea, lehen idazlanaren ondotik, eta hari beretik, eman beharrik zizkigun beste hameka, oro zein umoretsuago eta biziago, nahiz historiazalearen sailari lotzen zaion batzutan (“Sorginak Lapurdin”, **Gure Herria**, 1936-37, 398-407, 114-126. orr.) etnografoarenari (“Eskualduna miriku”, **Gure Herria**, 1934, 404-413. orr.) eta berdin ipuiliaren ildoari (“Allande eta hiru astronomuak”, **Gure Herria**, 1938, 209-215. orr., Euskalzaleen Biltzarraren lehen saria). Guziak bil balite, bagenuke liburu gotor baten gaia, ez bait lioke beste edozein idazlearenari zorrik (1).

Beste sail bati lotu behar zitzaion geroxago, hots apezuko zenean, Piarres Larzabal, hau da predikuari edo sermoiari. Prediku horietarik zenbait argitaratu dira, bai **Gure Herria**-n, bai “Nere Mendixkatik” izeneko liburuan (2). Dezagun erran berehala, ez prediku horiek, ez argitaratu gabe gelditu diren Zokoako apezaren predikuak, ez direla egundaino izan, ez funtsez, ez moldez, prediku klasikoak edo berak erran lezaken bezala (Ikus “Senperen gertatua” edo “Urriki Latza”) Hazparneko misionesten predikuak iduriak: Ez da horien teologia, “jesuisten kondu” eman ohi den, ez eta bai-en arteko oreka lerrakor hartan jostatzen, bainan “zuen baia, bai izan bedi; ta zuen eza, ez” dion Ebangeliotik ari da. Eta bere erakaspena zerutik lurrerat ekartzen duelarik, ez da perpaus luze ta bihurri batzuen bitartez, lehengo edo nonbaiteko eremuetan gaindi ibiltzen. Nahiz badakien ontsa horrelako hitzaldien eskarnioa egiten (Ikus

“Etxahun”, “Jaun ertoraren igandeko predikua”). Berak ordea egun guzietako bizian hartzen ditu bere adibideak eta erakaspenak emaiten ditu perpaus bakun eta laburrenetan, arotza itze sartzen ari den bezala, jo eta jo!

Hazparneko eliza nagusian horrela mintzo zelarik “bikario tipia” emaztek burua apaltzen zuten beren mantalinapean, gizonak aldiz beren selauruetan burua ongi finkaturik bi ukabiloen gainean, Xinatarren irkaitz maltzurra ezpain begiak luzatuz itxuratzen. Biharamunean bazuela aipamen bezperako predikuak lantegietako “elhe kofointan”! (3) Ez zuen ordea aipu horrek hanbat kezkatzen gure apeza. Ez bederen gibelatzen. Izaitekotz bere hartan gogortzen ta aintzina eremaiten, hainbestetaraino non prediku ots zenbait hautemaiten bait ditugu batzutan bai “**Herria**” bai “**Enbata**” kazetek argitaratu artikuluetan (4) eta berdin gure antzerkigilearen pasartetan.

“Antzerkigile” zaigu bilakatu alabaina, oroz gainetik, Piarres Larzabal azkaingar idazlea.

Hogoi urterik ez zuen, bere lehen antzerki lana argitaratu zuelarik **Gure Herria**-n, 1934an, “Irri eta Nigar” izenekoa (**Gure Herria**, 1934, 483-487. orr.). Apez gai zen oraino, “Merkatutik” bere lanarentzat lehen saria eman ziolarik Euskalzaleen Biltzarrak (**Gure Herria**, 1937, 290-302. orr.).

Lehen bi lan horiek ez dute funts handirik, baina erakusten digute horien egileak bazuela, alde batetik demendren frantseskeria kutsurik gabeko euskara aberats eta zapoetsua, eta bestetik presuna edo ekintza ezberdinen ikusteko eta marraztatzeko dohaina, hots “komedia” eder batzuen —orduan erraiten zen bezala—ontzeko beharrena.

Handik laster hain zuzen, Larzabal apez gaztea Justin Mirande apez xaharraren laguntzaile igorri zutela Hazparnerat, badakigu. Eta ordurarte bere irakasle Piarres Lafitte-n aholkuez baliatu bazen bere lehen idazlanetarako, oraikoan bere erretoraren etsenpluari eta kontseiluei jarraitzea askiko du Hazparneko gaztek aspaldian urtero aurkezten dituzten “komedia” berrien muntatzeko.

“Komedia” horiek maiz badutela halako, laxoan eta presaka egin, orraztatu gabe aire bat, aitor dezagun. Bizkitartean, diren bezala ainitz gustatzen zaizkie bai arizalei, bai ikuslei. Oihala altxatzen den unetik ohartzen zara alabainan, zer den antzerkia

erakusten digu egileak: adibidez, Okilomendi Jaun Mera agertzen zaigularik, eri pototsa baso bat uretan trenpan, eta bere emazteari deika ari; edo Etxahun, bere buruarekin bakarrizketan artzeko, unguidearen aintzinean, lurrean jarririk, mailua eskuan, sega mehatzeari lotzen zaigularik.

“Etxahun” antzerki horrek, agertu orduko, izan zuen arrakastak, hain zuzen, erakutsi zuen, Hazparneko bikarioa joan zitekeela aintzineko “komedia” irri-egiteko arin eta goxo haiek baino urrun eta sakonago: kontzientzia arazo pisuenak taula gainera eremaiteraino. Horra zergatik 1953. urteak Etxahun-en argitaratze urteak bihurtune bat markatzen duen gure euskal teatroaren historian. Handik bi urtetara, euskarazko teatroaz, euskaldun ikasle Larzabalek berak eman mintzaldia argitaratuko duelarik **Gure Herria**-k, ikusiko dugu Zokoako erretor berriak badituela jadanik hogoi-ta-sei antzerki lan ontuak, “obra larrienak” bakarrik aipatuz (**Gure Herria**, 1955, 375. orr.).

Zerrenda luze horretan aurkitzen ditugun hogoi-ta-sei izenei eratzikitzen badizkiegu, ondotik bildu ditugun hogoi-ta-bi tituluak, berrogoi-ta-zortzi-ko kopururat heltzen gara, ez bait da guti (5).

Berrogoi-ta-zortzi obra horietan, zenbait badira —hameka, orain arte— argitaratuak, “**Gure Herria**” aldizkarian, “**Egan**” aldizkarian, “**Auspoa**” argitaldarian eta “**Goiztiri**” argitaldarian: badira beste asko “**Egan**”-ek eta “**Antzerti**” honek argitaratu beharrak dituztenak; bainan zorigaitzez beste zenbait ez dira sekulan agertuko eta, nik uste, sekulakotz galduak ditugu, zeren —hau ere erran behar da— “autore urgulu” izpirik gabeko gizona dugu Larzabal eta bere lana egin ondoan nornahiren eskuetan uzten zuen, berak kopiarik begiratu gabe. Hala nola Donostia-ko sariketa batetara bidali zuen “Urtxilotar horiek” eta Hazparneko “kabalkada” batentzat idatzi zuen “Lehen-eta-Orai”, galdutzat eman daitezken.

Dena den, eskutan ditugun Larzabal-en antzerkiak eta ikusgarriak sailkatu nahiko direlarik, honelaxe egiten ahalko dira:

1.— Komedia edo ikusgarri irri-egiteko eta jostatzekoak, adibidez, “Merkatutik”, “Okilomendi Jaun Mera”, “Xirrixti-Mirrixti”, “Portu-xoko”, “Herriko bozak” edo “Lau donadoak” eta “Amerikanoaren ilobak”.

2.— Tragedia edo antzerki hunkigarri eta gogoetagarriak, hauen gaia izan dadiela kontzientzia arazoa: “Etxahun”, “Sarako

lorea”, “Urriki latza” —gizarte problema: “Bordaxuri”, “Hiru ziren”, “Paper mende”—edo abertzaletasuna. “Mugari tiro”, “Matalas”, “Orreaga”.

Obra horiek, orohar, aski forma klasikoa dute, hots frantses literatura klasikoaren bidetik doaz: gertaldi bakar bat —laburrenak— edo hiruzpalau gertalditan zatituak agertzen dira. Bere jitez ordea, edo zinemaren eraginaz —zinemaren eragina nabari bait dugu, gure iduriko teatro honetan— Larzabal-ek laket du irria ta nigarra, frantses klasikoek baino gehiago, elgarri hurbildik jarraikaraztea: Ikus “Etxahun”—en azken gertaldian, Erretoraren ta Martxelin-en elkarrizketa. Bestalde behin edo beste gure idazleari gogoratu balin bazaio Xiberoko pastoralen bidetik abiatzea: ikus “Orreaga, pasto-rala” edo bere antzez-taula plaza gainean jartzea: ikus “Lehen eta Orai, kabalkada”, aitortu behar da, ez dela saio horietan biziki urrun joan. Larzabal-en teatroa beraz, barneko teatroa dugu.

Obra orok bezala badauzka, han edo hemen, bere itzalak: sermoi kutsua nabari zaiola ahopaldi batzutan ja erran dugu. Ekintzak berak badu ere ezin bururatu airea, azken gertaldietan, eta lehen gertaldiak dira maiz hoberenak. Gramatkarik aipatzea zilegi bazaigu teatro lan batetan, erranen dugu azkenekotz aditz forma eta perpaus eredu zenbait badabiltzala jauzi ta punpeka, autorea bezala, Larrun eta Urtsu mendien artean, Azkainetik Hazparnera eta Hazparnetik Azkainera, berrikuste eta nonbait finkatze baten eskasez.

Horiek oro hola bizkitartean, ez dut uste baden gure literaturan beste idazle aintzik bere herritarren sentimendu, kezka ta gogoetak, hots herriaren bizi guzia hain barnatik sumatu duenik eta bere bereak dituen solasen bitartez taulen gainean, bizi bizia, argitaratu.

Horra zertako Euskal Herriak zor dion Piarres Larzabal-i bere antzerki lan osoa, ahalaz, argitaratzea.

Hona behin “Antzerti”ri esker “Matalas” (6).

Piarres Xarritton

OHARRAK

(1) Hona idazlan horien zerrenda: “Larrungo betizoak”, 1930, 83-84; “Eskualduna miriku”, 1934, 404-413; “Sorginak Lapurdin”, 1936, 398-407, 1937, 114-126; “Allande ta hiru astronomuak”, 1938, 209-215; “Huntzaren faltaz”, 1955, 156-160; “Xirrita pertsularia”, 1958, 65-75; “Larrun ene mendia”, 1958, 257-268; “Aldaira”, 1959, 81-96; “Paris-en izan gira”, 1959, 306-312; “Pierre Loti eta gu”, 1960, 225-241; “Urdea hil dugu”, 1964, 86-94; “Euskal errankizun batzu”, 1973, 65-76; “Eskuina eta ezkerria”, 1974, 365-370; “Eskualduna eta aroa”, 1975, 54-61; “Eskualduna harri-gizon”, 1975, 77-82; “Eskualduna eta landarea”, 1975, 169-172; “Eskualduna eta koloreak”, 1975, 401-405.

(2) Hona prediku horien zerrenda: “Pertsulariei”, 1958, 91-94; “Arbotin, Euskalzaleak”, 1960, 275-280; “Nere Mendixkatik: ETA-ko gudariez apez bat mintzo”, Dizkola argitaldaria, 1978.

(3) Hazparne-ko bikarioak berak zion, herriko lantegiak “elhe kofoinak” zirela, “erle kofoinak” iduriak.

(4) “Enbata”-ko artikulu gehienak editoriak moduan agertzen ziren. “Herria”-koek aldiz, askok bederen, “Goratik” izenordea zerakarten. Hauetarik baten gatik ziren auzitegiara deituak izan bai artikulu egilea, bai kazetaren buruzagia, Piarres Lafitte kalonjea, Argeliako gerla denboran.

(5) Hona 1955 arteko lanen zerrenda —gaur arte inprimituak azpimarraturik—: “**Irri eta Nigar**”, 1934, G.H. - “Bazkari hauta” - “Kontabandixtak” - “**Merkatutik**”, 1937, G.H. - “Lau donadoak” - “Amerikanoaren ilobak” - “Jaun Kaputxin” - “Eiherazainaren astoa” - “Onddoketariak” - “Manez ohoretan” - “**Okilomendi Jaun Mera**”, 1955, G.H. - “Gerla urte” - “Ferrando” - “Xirrixti-Mirrixti” - “Dendarietan” - “Itaitzurak familian” - “Nork hil du Oihanalde?” - “**Etxahun**”, 1953, G.H. - “**Bordaxuri**”, 1962, Auspoa - “Basabeltz” - “**Hiru ziren**”, 1962, Auspoa - “Portu-xoko” - “**Hila espos**”, 1965, Auspoa.

Hona ere geroztik ontu lanen zerrenda: “**Mutil berri**”, 1960, G.H. - “**Herriko bozak**”, 1962, Auspoa - “**Urriki Latza, edo Senperen gertatua**”, 1964, Auspoa - “**Orreaga, pastoral**”, 1964, Goiztiri - “Urtxilo-tar horiek”, Donostia-ko Agora sariketari irabazle - “Basabeltz” - “Berterretxe” - “Mugari tiro” - “Paper mende” - “Sara-ko lorea” - “Bihotz bero” - “Tuta jotze” - “Kontrabandixtaren alaba” - “Jauregiko alaba” - “Lartaun”, Oiarzun-en emana, 1972 - “Lana eri” - “Infernuko dirua” - “Thauteriak” - “Sueda-ko neskaxa” - “Otsoak artaldean” - “Oilateian” - eta “Matalas”.

(6) “Matalas” antzerkia lehen aldikotz eman zelarik, 1968an, Baiona-ko Teatro Nagusian, Telesforo Monzon eta Roger Idiart ziren arduratu apailu guziez. Aritzaleak berriz hauek ziren: **Matalas**, Xanpun, pertsulari Urrunarra; **Goienetxe**, Daniel Landart, antzerkilari Dohoztiritarra; **Olhaibi**, J. Iratzoki Urrunarra; **Arkaitza**, D. Esponde, pertsulari Jatsuarra; **Hegobürü**, Pettan Elizalde Irisartarra; **Irigarai**, D. Saint-Jean Ainhoarra; **Etxamendi**, J. B. Larretche Urrunarra; **Burusoil**, Ramuntxo Mugica Ziburutarra; **Apezpiku**, Angel Arregi, D. Lohizundarra; **Zaindari**, Jean Fourcade Hazpandarra; **Benat**, Gilbert Sallaberry Mugertarra; **Ponpida**, **Diana**, Kristiana Etxaluz Domintxindarra; **Gaxuxa**, M. J. Zedarrí Bidarraitarra; **Pantxa**, Martxelina Arbelbide Heletarra; **Madalen**, Angela Etcheverry Lekuindarra; **Calvo**, Ugutz Robles Arangiz Beskoiztarra; **Gobernadore**, Michel Brust Arrosatarra.

AITA LARZABAL ETA DANIEL LANDART

Daniel Landart

Hazparnen gaude, “Haritz-Barne” antzokian. Duela hogei bat urte. Bertako taldeak “Nor da hobendun?” eman beharra du. Jendea, multzoka sartzen ari da. Gela, ia kasik beteta dago. Gure lerro berean, eskuin aldera, bospasei apez, beren sotana beltz haundiekin. Eleketa eta eleketa ari, gora mintzatuz... Haietatik batek, ezdeusendako dirudienez, irri kokorotz batzu botatzen ditu. Gure apezak forman dira forman... Oihala zabaltzeko kinkan, delako apezka karkailaka hasten da, irriaren irriz bi plegu egina. Jende guztiak begiratzen dio. Nik orduan izebari galdatu nion nor zen bada apez arraro bitzi hura eta erantzun zidan Larzabal zela, Zokoako jaun erretorea, komedia egilea...

Horra beraz non, noiz eta nola ikusi nuen lehen aldikoz Piarrez Larzabal.

Gero, laster, nihauri ere etorri bait zitzaidan antzerkirako tirria, Janamari Malharin anderearen itzulian, Mugerren, talde bat montatu genuen, eta hain xuxen, besteak beste, Piarrez Larzabalen obra bat ikasi eta antzeztu genuen: “Etxahun” deitua.

Garai hartan, Larzabalen komediak Euskal Herri osoan emanak ziren. Antzerkia aipatu orduko, Larzabalen izena zetorren ezpainenara. Antzerki bat nahi zuenak, bide bakar bat zeukan: jo, Larzabalen gana! Eta aldiro, mirakuluz bezala, zerbait asmatzen zizun; zortzi egun barru, omen, eskatu obra berria eskutan zenuelarik! Peregabea zen...

1966an, “Antzerkilarien Biltzarra” elkarte sortu naiz genbiltzala, Heletan bilduko ginela erabaki genuelarik, bi idazle ospetsu gonbitatu genituen: Aita Piarrez Larzabal eta Telesforo de Monzon, gure antzerki euskaldunaren orduko jaun eta jabeak!

Horrelaxe beraz egin nuen Piarrez Larzabalen ezagutza. Geroztik maiz elkar ikusi dugu, luzaz solastatu gara, elkarren arteko lokarriak oso sendoak izan dira: beti amultsuki mintzatu zait, aita bat seme bati

egiten zaion bezala... edo eta... egin behar lukeen bezala. Haste hastetik konfientzia egin dit, gain-gainetik sustengatu nau. Oso pozik zegoen, antzerki idazle gazte bat, jo eta ke, euskal teatroa bultzatzen ikusiz. Eta neure aldetik ez daukat pena bat baikik:

Larzabal ez oraino aski ezaguturik! Haren iturri nasaietik ez aski edanik! ...

Emankorra denetz, Larzabalen iturria? Berrogeitahamar urtez ezin agortuzkoa izan da! Eta dirudit, bestalde, 1934ean idatzi zuen “Irri eta Nigar” bere lehen lantxoa profezia bat izan zela, hain xuxen, bere obra osoan gero, irria eta nigarra sartuko bait ditu; gizon bakoitzaren bizitzan, orenen buru irria eta nigarra biziki hurbil bait dira... eta bien arteko lotura mehar horren behar bezala kudeatzeak ematen bait ditu lanak; baina ere, horrek frogatzen egiazko idazle onaren trebezia... Eta alde horretatik, Larzabalek ez du iñori zorrik; zinez, antzerkilaritzan maixu haundi agertzen zaigu.

Hala ere, nola ez aitor, batzutan segurik, zorigaitzez, halako tarrapata lan bat deblauki agertzen dela? Lerro berean, bi, hiru hitz berdin edo berdintsu... Aditz formah, ahul... Errepikak, ausarki. Sermoiak, branki. Zati batzu arinegi, beste zenbai aldiz pizuegi. Hots, Larzabalek, bere idazlanak, berriz irakurri eta orraztatu balitu, laburtu, lan txukunagoa uzten ahalko zigan... Baina ez diezogun otoi gehiegi eska. Ehun obraz goiti izkribatu duen batek ez du iñola ere horrelakorik entzutea merezi. Eta nork daki, ez duenez hori, doi bat nahitara egin, herritar xumeen hizkuntzari ahal bezain hurbil egoteko?...

Bai, goraipa dezagun Larzabal, uzten digun uzta herrikoi harrigarriarentzat. Gure gogo-bihotzak, hunki, lantu, berotu, beharrez kezkatu, eta azkenean altxatu dituelakoz, ezin hobeki. Haren antzerkiari esker, ikasi bait dugu ere, gure egiazko euskal Historiaren ezagutzen. Eta hona hemen “Matalaz” berme.

Ez ahantz bestalde, Larzabal olerkari zela eta poema hontan finkatzen du, dudarik gabe, bere gizon eta apez biziko dei saminena:

Bakearen urtxoa, hemen zaitetz geldi...

Lur hau da sakratua, deitzen da Euskadi!

Eta guk, Aita Piarrez Larzabal, Euskadiko bakearen urtxo horren zertzatzen jarraituko dugu antzerki euskaldunaren bitartez.

Hori hitzemaiten dizugu!

PIARRES LARZABALEKIN SOLASEAN

Ondorengo hona dakargun elkarrizketa 1982. urtez uztailaren 31an Loiolako Inazio Saindua, Gipuzkoa eta Bizkaiko zaindariaren egunean Rosa Diezek egina duzue. Tamalez eritasunak harturik baitauka, eztugu ahal izan beste berriago bat egiterik. Bego, bada, oraingo hau dagoen bezalaxe bere lekukotasunean.

Rosa.— Noiz eta non sortua zara, Piarres?

Piarres.— Maiatzaren 7an, 1915. urtean, Azkainen.

R.— Zer giro mota zen Azkainen zure haurtzaroan?

P.— Nere etxea laborari, nekazari etxe bat zen, eta noski, garai hartako beste edozein herrixkan bezalaxe bizi ginen, Azkaingo baserrietan.

R.— Zu zeuk antzerkilari gisa zerbait egin al duzu?

P.— Txikitan. Eskolan. Baina gehiago Parisen, zeren eta Parisen soldaduen antzerkilari taldean nintzen, eta uste dut askok sentitzen zutela banuela farreginarazteko dohai hori. Eta asko lan egin dut teatro jai hoietan frantsesez soldado nintzelarik. Eta hortan ere gustua hartu nuen eta ikusi nuen gauzak nola apailatu behar ziren eta etorri nintzenean Seminariora izendatu ninduten antzerki zuzendari bezala. Seminarioko apezgai guziei ematen zitzaien urtean behin edo bitan komeriaren bat. Soldadutzari esker eta Seminario Handiari esker, sartu nintzen antzerki munduan.

R.— Zu hasi aurretik zer antzerki mota egiten zen Ifarraldean?

P.— Garai hartan ez zen antzerki izena ezagutzen ere gure eskualdean. Antzerkia izenez antzarakia ulertzen zuten, pixkat oilo gizen bat bezala izango zela. Hemen, beti esaten zen komeria. Ez zen bertzerik ezagutzen gure tartean. Antzerkia ikustera joaten zen komeriak ikustera joatea, eta hortako bazekien orok irri egiteko gauza bat izango zela, eta denak ziren irri egiteko antzerkiak. Frantsesetik euskararat ematen hasi zen Hazparneko Mirande izena zuen apaiz zaharra, baina nola gutti zekien euskaraz ematen zizkion euskaratzeko hango idazlari Digort bati.

Orduan ez zitekeen eman oraingo moduan, ezpaitzen elektrika-rik. Egun argiz soilik, nahi ta nahiez arratsaldetan eta hola, elektrika, telefona etabar gure eskualdean zuenean baino beranduago etorri baita. Lehen antzerkia emana izan da 1921.ean Senperen. Hango apaiz Barbierrek eginikoa, eta bertako neskatxek emana. Ez arras gazteek, pixkat adinduak ere bai. Ni antzerkiak egiten hasi artio ez zen aizu nahastia harrak eta emeak. Edo harrak bakarrik edo emeak bakarrik. Gero nola mutilek atzetik joaten zitzairen gertatu behar ez zutenak gertatzen ziren, eta esaten zen atea zerratzen zitzaizela batera oiloiei, zakurrei eta neskatxei, hauei ezpaitziztaien aizu gauze ateratzea.

36.go gerla aurrean zuen eskualdean asko eta asko hedatua zen antzerkia, eta hemen, beraz, berant hasi zen. Etzen antzokirik ia inon, salbu toki handitan. Baionan lehena, gero Hazparnen, eta gero herri txikitari hasi ziren zinemak montatzen eta hauek egiten zituzten teatro toki.

Ni hasi nintzen egiten antzerkiak nahastekotz harrak eta emeak. Lehena eskandala izugarria izan zen eta obispoa abisatu zuten zer egin zen, eta orduan atrebentzia bainuen esan nion nik ez nuela denborarik zozokerietan ibiltzeko eta gauzak ziren bezala eta toki guztietan bezala nahi nituela euskaraz ere egin, eta pakea ukan nuen, baina luzaz apaiz asko kontra izan nituen.

R.— Nolakoa zen zure lehen antzerkia.

P.— Lehena ederrenetarikoa izan zen. Azkaingo turuta joegileak zirenak nahi zutela irri egin eta apaizari baimena eskatu zioten. Honek baietz ba, eta hasi aurretik orduko izpiritua baitzen jantsenista

hertsia, apaizak zutiturik hasi aurretik erran zuen: Adi ezazue, etortzen baitira ideia eta gogoeta txar, errezatuko diogu Jainkoari gogoeta txarrik zuen baitan antzerkiak sor ez dezan. Aitagurea... Antzoki hartan eskuinetik eman ziren gizonak eta ezkerretik emakumeak. Lehen-lehenik ziren bertsolariak. Parre egin genuen, eta gero orai gurea duk, eta egin behar dugu irrieginarazi, eta joan ziren antzerki tablaren gainerat, eta esan zuten emango zutela beren moduko dantza bat eta hasi ziren, baina dantza denboran jendea hasi zen karkaxka, farrez, irriz, denek ze demonio, ze gertatzen da, eta orduan ohartu ginen mutil hoik beren galtza azpitik aterata aurrera erakusten zituztela bakoitzak pipergorri bana. Parra asko egin genuen, baina erotu zen erretor jauna zena eta esan zuen halakorik ezta hemen behar eta oihuka hasi zen...

R.— Zure antzerkiek jende xehearengan arrakasta handia ukan dute. Zer zioten hortaz agintariek?

P.— Beti aukeratu dut istorio baten bat, zeren gure Historia guti ezagutua zen euskaldun jendetan. Eskolan ez zuten deusik erakusten, eta jendek guti zekiten, eta hortaz pentsatu nuen antzerkiaren bidez irakaskuntza asko eman nezakela eta hortarako idatzi ditut. Gure historia badela, noiz eta non gertatuak esplikatzeko. Hori batetik. Bestetik Follies Bergeres eta Pariseko Kasinoan ere izana naiz. Beti maite izan baitut irri egitea. Hori da ene ahulezia. Baina gehien irri egin dudana ezta izan Pariseko Teatro Handietan, Euskal Herriko teatro txikietan baizik. Nolanahizka eta hasteko ezberdintasun handia dago nere antzerkietan idazteko modutan ere.

R.— Pastoralak ere idatzi dituzu, ezta?

P.— Pastoral zenbait idatzi ditut, eta uste dut denak kasik emanak izan direla. Oiartzungo Eugeniok ematen zituen bertzaldean. Memento hartan debekatua zen nere antzerkia, nere izena eskomikaua baitzen Franco-ren garaian. Ez dira arras-arras pastoralak. Baina oraiko moduaz apailatuz. Pastoralen moduko antzerkiak dira, baina ez pastoralak. Azkainen eman nuen Orreaga. Batailak beste modura, eta zuzendari orduan Rogert Idiart, azkaindar apaiza zen eta orain ere badabil pastoralak zuzentzen eta idazten.

R.— Zergatik idazten duzu?

P.— Soldadugoa bi urtez egin nuen Parisen. Han bazen teatrolari talde bat eta frantsesez ematen zuten. Ikasi nuen asko gauza

han, eta pentsatu nuen egin zitezkeela euskaraz ere, eta gure izpirituarekin, eta nere lehen antzerkia egin nuen 19 urtekin antzerki labur bat zen. Zeren eta pentsatu nuen zergatik behar zuen euskarak izan hizkuntza pobre eta arlote bat, Detxeparek dioen bezala, euskara jalgi adi kanpora, eta nik pentsatu nuen berdin jalgi behar zuela kanpora euskarak, eta hortako behar zirela egin... eta hola hasi nintzen euskaraz idazten, eta nola ere ez zen zuzendaririk nihaurek ikasi bainuen zerbait ere Parisen zuzendaritzaz egiten nuen Hazparnen luzaz eta Urruinen ere eta beste asko lekutan ere izan naiz antzerkiak prestatzen. Ez zen batere erraza lana, antzerkilariak ezpaitzekiten zer zen antzerkia, eta honengatik bat bederazka erakutsi behar nien beren papera, errepikarazten nere boza eta seinaleak...

R.— Zenbat antzerki idatzi dituzu?

P.— Uste dut ehun ta hogoi bat obra, handi eta ttiki, luze eta labur idatzi izan ditudala. Obra batzu badira asko laburrak, zeren eta garai batez antzerkiak egiten ziren ez bakarrik antzoki batetan, baizik nonahi, eta horrela anitz antzerki idatzi dut haurrentzat, eta hek dira nahi eta nahi ez laburrak. Askotan egun erdi bat aski nuen antzerki bat idazteko, laburra baldin bazen, eta ez nituen hain ongi behar den bezala egiten antzerkiak.

R.— Dударik gabe, Euskadi osoan, antzerki mailan zu izan zara idazle emankorrena. Beste idazleekin zer harreman ukan duzu?

P.— Emankorrena? Sobera ezta?

Bertzaldeko antzerkilariak ere ezagutu ditut eta epai mahaiko izan naiz ere. Iñaki Beobiderekin eta... Askotan izan naiz bertzaldean antzerki ikusten. Irri egin dut bereziki Antzoki Zaharrean. Eman zuten behin Etxahun, ene antzerkia, Etxebeste jauna zelarik antzerki zuzendaria.

R.— Uste dut, antzerki idazle bat besteak baino askoz ere hobeki ezagutu duzula, eta hori hain xuxen, Telesforo Monzon izan da. Nolako gizona zen, nolako idazlea?

P.— Telesforo bere idatzietan kontuegia zen. Nahi zituen gauza xuxen idatzi. Askotan etortzen zen neregana esanez, zuk hori nola errango zenuke? Nik esaten nion nere gisan nola errango nuen, eta

gero askotan bere idatzietan kontu edukitzen zuen nik esanaz. Harrigarri bada euskara berant ikasia zuen, zeren eta euskara ikasi zuen hogeitaz zenbait urtetan baserritara joanez, han euskara mintzatuz eta horrela, eta euskara ez zuen nik bezala etxean txikitan mintzatuz ikasia, eta hortako nekezi pixkat bazuen euskara garbi-garbian egiteko, baina eginahalak egiten zituen gauzak garbiki esateko. Horra nola ikusten dudan Monzonen gorabehera idazteko gauzetan.

R.— Aspaldi honetan eztuzu idatzi zoritxarrez...

P.— Lehenik isildu naiz gaisoturik, operazioeak izan ditudalako, baina azken urte honetan bizitz berri batek bezala hartu nau eta hiru antzerki idatzi ditut, eta egun batez behar bada antzerki horiek ere azalduko dira. Ni hil eta asko liburu agertuko direnak ari naiz preparatzen. Bederen lau-bortz liburu azalduko dira agian ni hiltzean.

R.— Nola ikusten duzu geroa?

P.— Oiloak arraultza erruten duen bezala erran dezakedana konfiantza osoa daukadala Euskal Herrian, eta gaur egungo gazteetan eta horiek egingo duten lanetan, eta gogotik, pozez agian gero eder bat egingo duzuela, ikusiz interesatzen zaretela ni bezalako aiton zahar baten gertakariez eta hori baino seinale hoberik ezta.

Rosa Diez

MATALAS

PIARRES LARZABALEN

(HIRU EKITALDITAKO ANTZERKIA)

ARITZALEAK:

Matalas	—	<i>50 urte, handi, sekail, botza apal.</i>
Goihenetxe	—	<i>30 urte, handi, bipil.</i>
Olhaibi	—	<i>30 urte, handi, sekail, zintzo.</i>
Arkaitza	—	<i>30 urte, edozoin, gogor.</i>
Hegoburu	—	<i>40 urte, aurpegi gaizto, maltzur.</i>
Irigarai	—	<i>50 urte, edozoin, milikari.</i>
Etxamendi	—	<i>50 urte, edozoin, kakola.</i>
Burusoil	—	<i>60 urte, edozoin.</i>
Apezpiku	—	<i>50 urte, eder.</i>
Zaindari	—	<i>50 urte, larri.</i>
Benat	—	<i>12 urte, jostakin.</i>
Ponpida	—	<i>30 urte, eder.</i>
Gaxuxa	—	<i>60 urte, edozoin.</i>
Pantxa	—	<i>25 urte, moko fin.</i>
Madalen	—	<i>20 urte, edozoin.</i>
Calvo	—	<i>50 urte, eder.</i>
Gobernadore	—	<i>50 urte, edozoin, “apostolu”.</i>

LEHEN EKITALDIA

TAULA GAINA: *Biltzar toki bat, saihetsak eta gibela edozoin oihal ilunez. Erdi-erdian LUIS XIV. erregeren potreta. Mahain bat. Jarleku batzu.*

Bi neskato, Pantxa eta Madalen, ari dira biltzar tokiaren garbitzen.

- PANTXA** Ikusi dinat Erregek igorri jauna. Atzo jin dun Maule-ko jauregirat, lau zalditako (**moko fin**) karrosa batean.
- MADALEN** Nola din izena?
- PANTXA** Calvo omen din izena. Bigarren karrosa tapatu bat bazinan, berearen gibeletik, lau zaldi zurik tiratua. Lau andere pollit zitunan haren barnean.
- MADALEN** Calvo-ren emaztea hain segur, bere zerbitzariekin.
- PANTXA** Ez omen, bainan Calvo-ren bihotzeko izar berezia: Ponpida din izena.
- MADALEN** Jes! zer din Calvo horrek bere emaztea Parisen uzten eta ordaina hartzen gure Xuberoan gaindi ibiltzeko?
- PANTXA** Bai neska, hola ditun jende handi horietarik gehienak: espos-lagun bat ez dine aski, bi bederen behar ditizten.
- MADALEN** Eta ez dun hori bekatu?
- PANTXA** Bai gureztat bekatu dun, bainan gureztat bekatu dena ez omen dun hala jende handi horientzat.
- MADALEN** Jes! zer dute jende handi horiek? Beren diruari esker Elizako buruzagien ganik bi emazten ukaiteko baimena erosten, ala?

- PANTXA** Ez, ez dine haien baimena erosten, bainan haien ixiltasuna. Hi edo ni abiatzen bagina bi gizonen ondotik, ha zer eskandala! Berehala hor gintizken herriko eta elizako buruzagiak beren eskumiko eta jandarmekin.
- MADALEN** Bai, hori segur.
- PANTXA** Ta aldiz, Calvo jaunak, (**botza ozenduz**) “Parise-ko Errege Handiak” igorria delakotz, ondotik ukan ditin hemengo xapeldun guziak, ez bera gaitzesteko, bainan agurtzeko.
- MADALEN** Hor zinan segur gure nagusia ere.
- PANTXA** Ez din erran beharrik: Gure nagusia dun hemengo gobernadorea eta beraz leku hontako Erregeren lehen mutila.
- MADALEN** Eta gure jaun apezpikua?
- PANTXA** Hura ere hor zunan bere inguru guziarekin.
- MADALEN** Gure apezpikuak ere agurtu ote din delako andere Ponpida?
- PANTXA** Ez... ez bederen denen aintzinean, gero egin badu ere. Ponpidak bere andere lagunekin ez din parterik hartu agurketa hontan: haren karrosa, atean gelditu gabe, jauregi barnera sartu dun.
- MADALEN** Bazena jende ainitz bildurik jauregiaren aintzinean?
- PANTXA** Bai betikoak: soldado multzo bat; eskoletako haurrak Erregeren bandera tipi batzu eskutan. Errientek erakatsia ziotenan “Vive le Roi!” oihu egiten, beren bandera tipiak higituz. Eta gero eskuzarta jotzale usaiako xakur manatu guziak.
- (Urrats batzuen hotsa entzuten da.)*
- MADALEN** Kasu! nagusia hor dinagu heldu.
- PANTXA** Bai eta segur nahiko din Calvo ongi tratatu “galonen irabazteko”: Xuberoko gobernadore izaitea ez zaion aski; Bordale-ko bederen edo Parise-ko nahi liken izan eta harek ohore biltzeko, guk beharko pekatu.

- GOBERNADORE** (“*apostolu*”, *sartzen da*) Ari zirezte? Bon! Bai nahi nuke apur baten buruan hemen ukanen dugun bilkura iragan dadin ongi baino hobeki. Honarat jinen baita Erregeren ordaina ezarriko duzue harentzat, hor erdian kadira bat eta gero inguruan, hemen, emanen ditzuzue zazpi alki, Xubero-roko zazpi kontseilarientzat. Nerea aldiz Calvo-renaren ezkerretarik.
- PANTXA** Mahainaren gainean, Jauna, estalgirik ezarri behar ote dugu?
- GOBERNADORE** Bai, bai eta Erregeren bandera hau ere ezarriko duzue hor xutik. Bilkura denboran egonen zirezte ixil-ixilik, saihetseko salan. Apailatuko ditzuzu usaiako edari ta jatekoak bilkura bururatzean eskaintzeko.
- PANTXA** Dei eginen daukuzu, Jauna, noiz sar.
- GOBERNADORE** Bai eta... ahanztera nindoan: biltzarreko jaunak lagunduko ditzuzue atetik barne hontara.
- PANTXA** Ontsa da, Jauna.
- GOBERNADORE** Ta... egonen zirezte barrandan, noiz etorriko den Calvo jauna, Erregeren ordaina: hari nihaurek idekiko diot atea. Ikusiko duzuenean heldu dela, aski nauzue berehala deitzea.
- PANTXA** Ta orduan guk gorde behar dugu?
- GOBERNADORE** Ez. So egizue: emanen zirezte sar-atearen bi alderdietan. Ean! jar zaite zu hemen, eta zu hortxe. Calvo sartzean eginen diozue agurtze handia, (*berak erakutsiz*) hola zaiia hartuz esku muturraz. Gero agurtuz erranen duzue: “Basquaise humble servante de sa Majesté!”. Ean nola egiten duzuen!
- PANTXA ETA MADALEN** (*Manatua egiten dute.*)
- GOBERNADORE** Hola bai! Arras ontsa da. Fagore handi bat baita maila hortako jaun bat gure artera etortzea, esperantza dut *grazia* hoberena ukanen duela zuen aldetik. Erregek jakin dezan zer jende gisakoak diren Xuberotarrak.

- PANTXA** Eginahalak eginen ditugu, Jauna, gure zerbitzua ongi betetzeko.
- GOBERNADORE** Bai badakit nor zirezten eta holako jaun handi baten zerbitzatzeko ohoreak zuen baitan utziko duen ondorioa ez dela izanen akidura bainan zoriona. Beraz hemengo lan ondarrak burura-zkitzue. Ni banoa Kontseilari jaunen goaitatzera. (*Badoa*)
- PANTXA** (*Irriz hasten da.*)
- MADALEN** Zer dun, neska, hola irriz artzeko?
- PANTXA** Gure nagusi xoro horrek uste din tripa atseginez betetzen daukula, burua beheiti ta gibelaldea goiti gu ezarriz, bere jaun handiaren agurtzeko.
- MADALEN** Bai ziminokeriek ere behar dine bizi.
- PANTXA** Eta horien ohiduran, badakin agurtze ohoragarriena nola egiten den?
- MADALEN** Nola?
- PANTXA** Holaxet: hire burua ezarriz agurtzen duenaren gibelaldearen heinean.
- MADALEN** Zergatik hori?
- PANTXA** Horrela erran nahi din: zure gibel milikari naiz!
- MADALEN** Hauxe ofizioa!
- PANTXA** Bai, handien arteko ofizioa dun hori. Ez dine besterik erakasten tipieri. Hori deitzen dine “ohore emaita”.
- MADALEN** Balaki gure nagusiak buru makurtuen berri, urtuz hilen luken.
- PANTXA** Bazakin, bazakin... bere burua ezagutzen baitu. Zergatik uste dun gure nagusia egoiten dela goiz guziez, jeiki-ta, apur bat leihotik so?
- MADALEN** Aroaren hartzeko araziz?

PANTXA Aroaren hartzeko bai! bainan ez zeruko aroa bakarrik, politikarena ere bai. Hola dun gobernadoreen ofizioa: Erne behar dine egon, gobernuaren haizeak norat joko duen aski goiz ohartzeko eta, aintzineko nagusiak salduz, berrieri jarraitzeko.

MADALEN Ta beraz gu zer gaitun gobernadoreentzat?

PANTXA Gu? Zer nahi dun izan gaiten? Horien eskutako karta tipienak, zernahitan baliatzeko: gaur Calvo-ren ohoratzeko eta bihar haren xixtukatzeko.

MADALEN Xo! Xo! Heldu zauzkinagu gizonak.

GOBERNADORE (*Agertzean*) Zoazte hemendik, zuek zerbitzariak!... Zatozte aintzina, jaun kontseilariak!... (*Sartzen dira zazpi kontseilariak. Gobernadoreak erakusten diozkate beren jarlekuak*). Zu hemen Goienetxe jauna; zu hor Arkaitza jauna; zu hemen Irigarai jauna; zu hor Hegobürü jauna; zu hemen Etxamendi jauna; zu hor Olhaibi jauna eta zu hemen Burusoil jauna.

(*Gobernadora ospetsu mintzo zaiote*). Jaun kontseilariak, zuek zirezte Xubero hontako buruzagiak, probintzia honen gidatzeko herriko gizonak hautatuak, Pariseko gure errege LUIS Hamalagarrenaren menpean. (*Burua apalduz Erregeren itxurari buruz*). Ospe gure Erregeri eta Jainkoak luzaz gure artean begira dezala! (*Lauek berdin burua apaltzen dute*). Badakizue jaunak, zer den gure egungo bilkuraren gaia: Beraz Errege jaunak nahi du gure erresuma maitea Frantzia izan dadien munduan, gora, zabal eta ospetsu, hots iguzkia bezala lur guziaren argitzale eta berotzale.

Bainan badakizue ere ez daitekela deus handirik obra diririk gabe. Zor zaion maila Frantziari begiratzeko, Errege jaunak nahi du Frantses ume guziek parte har dezaten erresumako gastuetan. Gaurko egunean gastu horiek biziki pisuak baitira, horien ordaintzeko Errege jaunak nahi lituzke Xuberoko herri-lur batzu saldu. Agertu da jadanik lur horien eroslea, orok ezagutzen duzuen Musde Arnaud de Peyrer, Biarnesa. Nahi luke ere Errege jaunak, zuek, jaun kontseilariak bere xedetan sustenga dezazuen, herri-lurren salmenta hori onartuz eta populuari onarteraziz. Horra jaunak, zeri buruz zaituztedan hemen bildu eta zertako gure arterat etorri den Calvo, Errege jaunaren ministroa.

(*Oro ixilik dagotzi apur bat.*)

Zuk zer diozu, Irigarai jauna?

- IRIGARAI** (*Milikari*) Nere biziko legea, Jaun Gobernadorea, beti izan da Errege jaunari obeditzea. Jainkoaren graziaz dugun kargudunaren nahikundea da neretzat Jainkoaren Berarena. Gure Erregek hola nahi duenaz geroz, hola izan bedi.
- GOIHENETXE** Nik ez dut onartzen Errege jaunaren xede hori. Galdatzen dut ihardets diezogun Erregeri errespeturekin bainan fermuki, Xubero-ko herri ontasunak gureak direla eta ez Erregerenak. Beraz horiek saldu behar balin badira, guk detzazkegu bakarrik sal eta ez beste nehork.
- GOBERNADORE** Ohartarazten dautzut Jauna, herriari beren sortzea, izaitzea ala suntsitzea heldu zaiotela Pariseko gobernuaren ganik. Beraz Pariseko gobernuia da zuen herri ontasunen jabea. Herriek dute bakarrik ontasun horien gozamina, ez jabetasuna.
- ARKAITZA** (*Gogor*) Gobernadore jauna, ni mintzatuko naiz, beti bezala, ahoan bilorik gabe. Guk ere badazkigu Pariseko berriak: Badakigu gure erregea eta gure gobernuia gastu gorrian bizi direla, palazio zein ederragoak altxatuz, alimaleko festak muntatuz, beti eskuin eta ezker bidaiatzen, segida handi bat ondotik. Horiek guziak noren gostuz? Populu gaixoaren izerdiaren gostuz. Hoinbeste jende alferren hazteko, behar ote zaio Xuberoko populuari ahotik ogia kendu? Gure herri lurretan biltzen dugu guk gure kabalen bazka eta ihaurkia, gure suko egurra, bai eta ere jateko gaztaina. Jada hola hola, ezin biziarekin gure etxeak husten ari dira. Zer behar gaituzte, ondarra larrutu? Pariseko buruzagieri ihardets diezotegun, jadanik aski xurgatu gaituztela. Beren faltaz sartu diren leizetik ateratzeko, bide bat dutela bakarrik zuzenlegezkoa: berek beren xahupideak apaltzea.
- GOBERNADORE** Arkaitza jaunari ihardetsiko diot nik: Frantzia maitea dela gure denen ontasuna; Errege jauna gu denen aita gidaria. Frantziako xahupidez mintzo girelarik, familiako xahupidez mintzo gira. Ezin onartua da hoin saminki mintza gaiten, familiako gorabeheren zuzentzeko egina den bilkura hontan...

Eta zuk, Etxamendi jauna, zer diozu?

- ETXAMENDI** (*Kakola*) Nik diot, Jaun Gobernadorea, behar dugula bakea. Bakerik gabe deus ez dezakegula egin. Elgar behar ginukela nolazpait antolatu: bai gure Errege handiari bai gure Xubero maiteari, emanez bakoitzari berea.
- HEGOBURU** (*Maltzur*) Eta nik galde bat nahi diot egin, hoin harroki mintzatu den Arkaitza jaunari: Ea non dituen bere larderiarren ahalak! Zer eginen duzu, Arkaitza jauna, Pariseko erregeak igortzen baditu zenbait mila gizon Xuberoaz jabetzerat? Indartsuagoaren aintzinean indarrak ez du deus balio. Nahiz edo nahitez, ahulenak amore ematea besterik ez du. Hautua dugu bakarrik, gogoaren alde ala kontra dugun "bai" erranen. Nere iduripena da, ondoko eguneri behatuz, hobeki aterako girela borondate ona erakutsiz, ezenez samindura.
- GOBERNADORE** Bai, segur naiz, hola jokatuz, ez duzuela deus galduko. Irabaziko baizik... Eta zuk, Burusoil jauna, zer diozu?... Burusoil jauna!
- BURUSOIL** Ho?
- GOBERNADORE** Ean zuk zer diozun?
- BURUSOIL** Zer erranen dut bada nik? Ez dakit xuxen zertaz ari zirezten, piska bat elkortzen ari bainaiz. Hona zer diotan: ordena behar dugula eta disziplina. Ni gerlan ibilia naiz gero! Erregeri behar ginioko adiarazi, larderia piska bat gehiago behar diotela gazteri erakutsi; oraiko gaztek ez baitute zaharren errespeturik. Beren politika dute bakarrik ontzat hartzen, gu pitsik ez bagina bezala.
- GOBERNADORE** (*Mozten du*) Hortan zurekin nago, Jauna: adinak ekartzen du zentzua eta ez dezagun gure saila apaila oraino adinez onduak ez direnekin. Eta zuk, zer diozu, Olhaibi jauna?
- OLHAIBI** (*Zintzo*) Nik daukat ez daitekela izan ez ordenarik ez bakerik ez balin bada zuzentasunik: Xuberoa betidanik bere ontasunen jabe izan da eta bere burua berak gobernatzeko eskua ukan du. Berrikitan izan gira Frantziako koronari josiak. Frantziari jostean, gure aintzineko eskubiden errespetua hitzemandu izan zaku. Hitza-hitz izan dadien eskatzen

dugu eta Frantziako erregeak onets dezan Xuberoa izan dadien ez haren eskupeko, bainan bakarrik harekin eskuz-esku.

GOBERNADORE Gure Errege jaunak errespetu ekarri dio beti Xuberoari. Gaur galdatzen badio zerbitzu bat, ez da hor errespetu galtzerik; ez du Xuberotarren baitan duen konfientzia erakusten baizik.

PANTXA *(Agertzean)* Barka, Jaunak! *(Gobernadoreari)* Nagusia! jaun ministroa hor omen da. *(Jalitzen da.)*

GOBERNADORE *(Pantxari)* Ongi da, heldu naiz... *(Kontseilariari)* Jaunak, Calvo, jaun ministroak barda arratsean galdatu daut zueri bi hitzen erraiteko baimena. Baietz erran diot: oraixe berean aipatzera nindoan jaun horren xedea. Beraz hona non zaukun heldu. Pentsu dut ongi etorri eginen diozuela. *(Jalitzen da... Kontseilariak elgarren artean mintzo dira. Apur baten buruan gobernadorea itzultzen da Calvo-rekin)* Hona Calvo jauna, Errege jaunaren ministroa! Ongi etorri gure arterat, Jauna! *(Gobernadoreak presentatzen ditu bederazka kontseilariak ministroari eta hauek Calvo agurtzen dute, edo apalki ukurtuz edo xut egonez, nor zein diren).*

CALVO *(Bere alkitik)* Jar zaitetze, Jaunak! Duela lau egun gure Errege jaun ospetsuak galdatu daut Parisen, joan nindakion buruz-buru mintzatzera. Ohore neretzat. Ohore handiagoa oraino zuentzat, Jaunak, eta Xuberoarentzat. Ezen hona hitzez-hitz, zer erran dautan Errege jaunak: Zoazi Xubero-rat. Xuberoa da ene koronako perla ederrenetarik bat: Betidanik Xuberoak eman diozka ene harmadari beso azkar eta leialenak. Hortakotz ez naiz mintzatu nahi Zuberotarrerri edozein mandatariren bitartez, bainan erresuma handietarat igortzen ohi dutan kargudun baten bidez. Errozute Xubero-ko Kontseilariari horien atea jotzerat heldu naizela, bere adiskiden ganat jotzen baitu lehenik behar-orduan gertatzen denak. Zazpi dira. Badazkit zazpien izenak. Xubero-ko populu guziaren aintzinean, bakoitzaren papo gainean ezarriko duzu nere zerbitzari leialeneri eman ohi diotedan medaila berezia. *(Lauek eskuak jotzen dituzte).*

- BURUSOIL** Zer erran du?
- HEGOBURU** Medaila... medaila bedera ukanen dugula.
- BURUSOIL** Medaila? Zergatik? Lehenago baditut hiru gerlan irabaziak. Haiek badakit zergatik ukan ditudan, bainan oraiko hau?...
- HEGOBURU** *(Sorbalda altxatzen du.)*
- BURUSOIL** Bon, bon... dena ere on!
- CALVO** *(Jaunskil)* Horra, Jaunak, nola bere bihotza zabalik daukan gure Errege jaun ospetsuak zuen eta Xuberoko populuaren alderat. Estimatu duzue Jaun Erregeren atxikimendu hori eta segur zuen baietza gogotik emanen egiten dautzuen eskabideari.
- (Oro apur bat ixilik dagotzi.)*
- GOBERNADORE** Jaunak mintza zaitetze lanoki, zuen ikusmoldea agertuz ministro jaunari.
- ARKAITZA** *(Gogor)* Ministro eta Gobernadore jaunak, holako galdeari ihardesteak behar du zenbait gogoeten egiteko epea. Iduritzen zait kontseilariak behar ginukeela apur bat elgarrekin mintzatu. Gure solasak elgarren artean erabili-ta funtskiago eman baiginezake gure gogoen berri.
- CALVO** Zuzen zabilta, Jauna: multzo baten begiz gauzak hobeki ikusten dira, norberarenez baino.
- GOBERNADORE** Ongi!... Zuen arteko bilkura saihetseko sala hortan egiterat gomitatzen zaituztet beraz.
- HEGOBURU** *(Maltzur)* Ez dugu bilkura beharrik gure Errege aitari "baietz" erraiteko, bainan hortan girenaz geroz, goazen *(Kontseilariak jalitzen dira. Calvo eta gobernadorea bakarrik gelditzen).*
- CALVO** *(Jaunskil)* Ongi mintzatu ote naiz, Jaun Gobernadorea?
- GOBERNADORE** *(Apostolu)* Behar zen hura erran duzu, Jaun Ministroa, eta behar zen bezala.

- CALVO** Bai, zuk barda arratsean salatuak jakinik moldatu dut ene solasa.
- GOBERNADORE** Gizon guziera eta bereziki Euskalduneri laket zaiote ohorea. Ohore emaita da horien biltzeko biderik erretxena: arras ongi pentsatu duzu medaila eskaintze hori. Medailak ez ditu bakarrik ohoratzen gure gizonak bainan ere ohorea zor zaiotela dio populuari erakusten.
- CALVO** (*Irriz*) Hori duzu: jende tipiek medailari ezagutzen diote bere balioa. Handiek aldiz, tipien enganatzeko daukan balioa.
- GOBERNADORE** Dena den, guri ere, ongi baliatzen zaikun gauza da medaila; horren ukailea zordun gelditzen baita emalearen alderat. Horri esker zenbait-zenbait kasko gogor leuntzen, guritzen eta gureganatzen ditugu.
- CALVO** Eta horiek hola, nola iragan da hemengo bilkura?
- GOBERNADORE** Hala hula!... Konduen egitea errex da: zazpi kontseilarietarik hiru ditugu kontra eta lau alde. Aitorturen dautzut nahiago nukeela, kontra ditugun hiruak baginitu alde, eta kontra aldiz, alde ditugun lauak.
- Alde ditugunetan dituzu: 1 - xahar xoxola bat; 2 - zangopetan herrestan ibiltzale horietarik; laugarrena berritz, gu baino guretarrago den errabiatu bat. Beste hirueri jarraikia dago Xuberoko populu guzia.
- CALVO** Hiru horiek ez ote ditzazkegu gure ganat bil nolazpait?
- GOBERNADORE** Ez dut ikusten nola: ez dute behinere onartu herri giderrak izan diten Parisen, ez-eta nehongo arrotzen eskutan. Horien gogoia hemengo jendearen gogoaren oiharzuna da eta horien jokabidea izan da betidanik Xuberoaren beregaintasuna begiratzea.
- CALVO** Eta apezek zer diote?
- GOBERNADORE** Apezetan ere baduzu orotarik, bainan bipilenak kontra ditugun hiru kontseilarien eskolakoak dira. Denen supiztale dute Matalas, Mitikileko erretora.

- CALVO** Nor da Matalas apez hori?
- GOBERNADORE** Hori da, hiru kontseilari horietarik baten osaba; apez pizkor bat. Bernard de Goienetxe du izena. Matalas izengoitia. Gizon bat bipila eta zorrotza.
- CALVO** Ongi! mintzatuko naiz apez hortaz jaun apezpikuarekin.
- GOBERNADORE** Uste duzu apezpikuak zerbait eginen duela apez horri hegalen mozteko?
- CALVO** Ez ote dauku holako bat zor? Apezpiku balin bada ez ote da hala Erregeri esker?
- GOBERNADORE** Bainan Mitikileko erretorari jazartzen bada apezpikua, bere apezetarik ainitz kontra izanen dituela, ni beldur.
- PANTXA** (*Agertuz*) Barka, Jaunak! hemen bada andere bat jaun ministroa ikusi nahi lukeena. Haren izena, Ponpida, aipatzea aski dutala erran daut.
- CALVO** A! Bai hala da: errana nion honarat etor zadin. Sar-araz zazu, otoi! (*Pantxa jalitzen da... Calvok irrino batekin gobernadoreari*) Pentsu dukezu, Jaun Gobernadorea, nolakoak diren andere honekin nere harremanak! Hitzemana nion, hemengo bilkuratik landa, joanen ginela, biak karrosan, inguruko lekuen ikusterat.
- PONPIDA** (*Agertuz*) Hona! ni hemen, hitzeman bezala!
- GOBERNADORE** Zorionak, Anderea, ongi etorria izan zaite gure arterat (*eskuari musu emaiten dio*).
- CALVO** Jaun Gobernadorea, zer kontseilatzen daukuzu, bazter ikusterat norat joatea, arratsalde hontan, Andere Ponpidarekin?
- GOBERNADORE** Andereak erran beza zer litzaioken atsegin.
- PONPIDA** O! Jaun Gobernadoreak, oro ikusi nahia naiz eta zernahitaz berdin tirriatua. Parisen entzuna nuen Euskal Herria eta hemengo jendea arras bereziak zirela. Egia da. Hemengo

etxe eta elizak, zeruaren garbia, bazterraren ferdea, denak nehon ez bezalakoak aurkitzen ditut.

GOBERNADORE Zorigaitzez, Anderea, ez zira jende gutirekin baizik mintzatzeko ahalko: hemengo jendeak ez baitaki frantsesik.

CALVO Bainan makur hori, zenbait urteren buruko xuxenduko dugu: Errege jaunak manua eman baitu frantses eskolak muntatzeko herri guzietan.

GOBERNADORE Laster beren mintzaira basa hori galduko ahal dute! Hola bederen konprenitzen ahalko ditugu eta ez dira gure jorran ariko beren hizkuntzan.

PONPIDA Uste duzu gure jorran aritzen direla, Gobernadore jauna? Nik hasteko halako handiki aire bat aurkitzen diot hemengo jendeari; ez du iduri maltzurkeriarik badela horren baitan.

GOBERNADORE Badakizu Anderea, itxura dela maiz enganakor: zuk uste baino malezia gehiago izan diteke buru zintzo, tente, horien barnean.

PONPIDA Euskaldunek ba omen dituzte ere, pilota, dantza eta beste joko batzu biziki ederrak.

GOBERNADORE Bai, Anderea, eta ikusi nahi ditutzunaz geroz, muntatuko dugu zure ohoretan plaza-besta eder bat: ekar-araziko ditugu Xuberoko dantzari, kantari eta pilotari hoberenak.

PONPIDA Ez, Jaun Gobernadorea, ez dut holakorik behar: ez nuke nehorentzat karga emaile nahi izan.

GOBERNADORE Euskaldunek gogotik eskainiko diote holako besta bat zure graziari.

CALVO Ta errazu, Jaun Gobernadorea, bada hemen ihizi-lekurik? Biziki laket zait ihizin ibiltzea.

GOBERNADORE Ez da segur ihizi eskasik hemen gaindi: lumako edo ileko, baduzu hauta: oreina, orkatz, basahuntz, hartz, otso eta beste hainbeste xori mota. Aintzinetik erraitea aski duzu noiz nahi duzun ihizira joan eta behar dituzun laguntzalek eta tresna guziak bilduko daukitzut.

- CALVO** Milesker, bihotzetik, Jaun Gobernadorea, zenbait egun goxo iraganen ditugu hemen gaindi, zuri esker. Oroituko naiz zutaz Parisen.
- GOBERNADORE** Zure zerbitzari! Jaun Ministroa, zure xeden ohoratzeko.
- CALVO** Bainan orena aintzina doa. Ez dezagun denborarik gal! Zu Ponpida jaliko zira eta egonen ene aiduru karrosa barnean.
- PONPIDA** Ongi da.
- CALVO** Eta zuk, Jaun Gobernadorea, gizon horiek beren erraitekoak erranak baitituzte engoitik, deitzen ahal ditutzu onarat.
- GOBERNADORE** *(Andere Ponpida atera lagunduz)* Laster arte, beraz Anderea!
- PONPIDA** Bai, laster arte! *(Jalitzen da)*.
- CALVO** *(Irrino batekin)* Ta Jaun Gobernadorea, zer diozu nere bihotzeko hautuaz?
- GOBERNADORE** Goresmenak, Jaun Ministroa, primadera ekarri daukuzu zurekin!
- CALVO** Bego hortan!... Bestalde, ez egin otoi odol gaiztorik zure hiru gizon horiengatik: Gure eztabada ez da begietako errautsa baizik. Herri lur horien salmenta jada sinatua dugu. Ez badute onez onean emaiten beren baietza, bortxaz kenduko diotegu. Indarra gurekin dugu... Sar-eraz zkitzu; aire hartzerat joan nahia naiz eta bi hitzez trenkatuko dugu auzi koxkor hori.
- GOBERNADORE** Ongi da, Jaun Ministroa! *(Jalitzen da. Calvo bakarrik dago, apur bat gogoetatua. Sartzen dira lau kontseilari. Horien gibeletik gobernadorea)*. Bainan, Jaunak, non dira beste hiru kontseilariak?
- ETXAMENDI** Ez dakigu, Jauna, hiruak, beren artean, berez mintzatu dira, erranez basurde ihizirat zoazila.

GOBERNADORE (*Hasarre*) Basurde ihizirat?

ETXAMENDI Hala erran dute... Zernahi basurde mota ba omen dabila Xuberon, bereziki sasoin hontañ.

GOBERNADORE (*Hasarre gorri*) Zer da komedia hau?

CALVO (*Hotzki moztuz*) Ixo, Jaun Gobernadorea! Beraz zazpietarik lau, Erregek hartu xedearen alde zirezte?

LAUAK Ni segurik bai! ... Bai, Jauna, bai! ... Erran gabe doa.

CALVO Ederki! Beraz Erregeren alde gehiago zireztenaz geroz, kontra baino, herri lurren salmenta ontzat harturik gelditzen da. Nere eskerrak eta goresmenak zueri, lau Kontseilari jaunak. Aipatuko dut Parisen zuen egitate zuhur eta bertutetsua. Galdatzen dautzuet populuaren argitzea eta hartu xedearen alde biltzea. Jaun gobernadorea hor ukanen duzue laguntzale.

LAUAK Bai, bai! eginahala eginen dugu. Gobernadorea gurekin badugu, hori bera aski dugu.

CALVO Horra beraz! Erranak erran... Hontan bereziko gira elgarretarik. Zuen artean bainago zenbait egunentzat, berritz elgar ikusiko dugu, hala beharrean. Bestaldi bat arte, Jaunak!...

LAUAK Bestaldi artino, bai, Jaun Ministroa! Jainkoak nahi badu... (*Lauak jalitzen dira*).

CALVO (*Irriz*) Gizagaizoak!

GOBERNADORE Holako ardi mantsoen ilea moztea erretx da! Nahi nuke jakin zer bilakatu diren beste hiru marroak!

CALVO Ez ahal zira haien beldur!

GOBERNADORE Bai haien beldur naiz, haiek baitaukate eskutan Xubéroko populu guzia eta bazter guziak nahasten ahal baitituzte.

- CALVO** Holakoetan kontrarioak elgarren artean nahastea da gure jokabidea: bota zenbaiti beldurra, besteri lausengua edo dirua. Munta edozoin saltsa horien artean, guk, Parisen, hola garaitzen ditugu gobernuaren etsaiak: Frantsesez diogu: “Diviser pour régner”.
- GOBERNADORE** Hemen ere, orai arte, hola ditut kudeatu hemengo jendeak, baina oraiko aldian beldur naiz ez ote duten denek “bat eginen” gure deliberoen kontra.
- CALVO** Ta gero zer? Harmen indarra ez ote da gure eskutan? Ez zaitela kexa! Mila soldado askiko dira hemengo arrenkura eta zinkurina guzien ixil-arazteko. Ez beraz odol gaiztorik egin! ... eta goazen aire hartzerat!

OIHALA

BIGARREN EKITALDIA

TAULA GAINA: *Erretor-baitako sala bat. Lehen ekitaldiko oihal ilun bera. Erregeren potretaren orde, kurutze bat. Mahain tipi bat, eta zenbait kadira. Belaun-alki baten gainean estola, supeliza edo apez-etxe batean girela erakusten duen edozein jauntzi.*

Benat ogi ta gasna jaten ari da, aintzinean duen liburua irakurtzen duela.

- BENAT** “Dominus, domine, domini, domino, domino, dominum...”
Ai ei, ai ei! zer botiga!
- GAXUXA** (*Agertzen, pitxerra eta oporrarekin*) Nahi baduzu apeztu, latina beharko duzu ikasi.
- BENAT** Nik ez dut apez egin nahi.
- GAXUXA** (*Zerbitzatuz*) Matalas arrazan izan dira betidanik apezak: Hemen, Mitikilen osaba apezak bere etxean hartu zaitu, pentsu baitu egun batez hartuko duzula haren segida.
- BENAT** Nik aita bezala nahi dut izan.
- GAXUXA** Aita ere Xuberoko kontseilari duzu: Osaba bezala nahi baduzu edo aita bezala kontseilari izan, berdin beharko duzu eskolatu (*jalitzen da*).
- BENAT** (*Nardatua irakurtzen*) “Dominus, domine, domini, domino, domino, dominum...” Hau zozokeria!
- MATALAS** (*Agertzen, liburua eta makila pausatzen belaun-alki gainean*) Ea, Benat! ikasi duka “Dominus, domine...”?

- BENAT** Bai, Osaba, dena kasik badakit.
- MATALAS** (*Liburua eskutan hartuz*) Ea, ikus zer dakikan!
- BENAT** Ta oraino arras ongi oroitzen naiz, zuk atzo erranaz (*botza harrotuz*): “Salve Xuberoa, ex omnibus locis pulcherimus!”
- MATALAS** (*Irriz*) Ta hori bera nola da euskaraz?
- BENAT** (*Kantuz*) “Agur Xuberoa, bazter guzietako xokorik ejerrena!”
- MATALAS** Bai ongi duk horren jakitea, bainan badakika hoin ontsa “Dominus, domine,...”?
- BENAT** (*Buruari hazka*) Bai ta, beste hura ere ez dut ahantzia gero!
- MATALAS** Zer beste?
- BENAT** (*Xutituz eta hitzen araberako keinua eginez*) “Vade retro Calvo!”.
- MATALAS** Horrek erran nahi baitu?
- BENAT** “Calvo, habil debruatarat!”. (*Jartzen da.*)
- MATALAS** (*Mahainerat hurbilduz, kopeta ilun*) Bai segurki! doala debruatarat eta berekin ereman ditzala, gure bizkar bizi diren enplegatu, alfer, arrotz, guziak!
Bainan “Dominus, domine,...” horrekin, ikus zertan haizen.
- BENAT** (*Berritz buruari hazka*) Otoi, Osaba, ez da gehiago latinez nehor mintzo! Nahiago nuke “Dominus,...” euskaraz ikasi.
- MATALAS** “Dominus, domine, domini,...” euskaraz?
- BENAT** Zergatik ez?
- MATALAS** (*Gogoetatua*) Funtsean hola duk: Egunak eta urteak ari gaituk gu Euskaldunak, arrotza eta hila den latin mintzairaren ikašten eta oren bat ez diaguk, gurea eta bizia den euskararen ikasteko!

Piarres Larzabal, Telesforo Monzon, Roger Idiart eta Matalaseko antzezleriak

- BENAT** Egia hori!
- MATALAS** Bai zorigàitez egia, bainan (*botza ozenduz ilobari buruz*) egia ere alfer-aldi dukala hik egun. Gure zaldi hori eremak pentzerat eta hori zainduz ariko haiz gramatika ikasten. (*Norbait badela ohartuz, xutitzen da.*)
- BENAT** (*Leihotik so*) To! Aita heldu!
- MATALAS** Hire aita? Tenore hontan?... Agur-ezak jalitzean eta habil zaldiarekin (*Benat jalitzen da.*)
- GOIHENETXE** (*Apur baten buruan agertzen da*). Agur, Osaba!
- MATALAS** Agur, Iloba! Hi, tenore hontan hemen? Zer gertatzen zaik?
- GOIHENETXE** Ta zuri zer gertatu zaitzu barda bi jandarmekin?
- MATALAS** (*Kadira bat eskainiz*) Hire gana heldu baita berria?
- GOIHENETXE** (*Hurbilduz jartzen da*). Maule guzia hortaz mintzo da. Niri goiz hontan jin zait Atarratzera berria.
- MATALAS** Hona egia, den bezala. Barda ilundirian, bi jandarma etorri zaizkiat arrastatzerat. Gobernadorearen manuz, omen. Nahi baitzaiztaten eskuak katenaz lotu, erran zioteiat: “Katenak ezartzekotan beharko nauzue lehenik hil!”. Piska bat izitu ditiat eta bien artean ereman naie, batere estekarik gabe. Gero, ur handiko zubia iragaitean, —zubi horrek ez baitu saihets makilarik— berek uste ez zutelarik, galtz-ipurtik, “brau!”, hartu diat batto, ondotik bestea eta biak urerat aurtiki.
- GOIHENETXE** (*Kolpez xutituz*) Ta gero?
- MATALAS** (*Lasai-lasai*) Gero, to!... Pentsatzen diat uretik jali direla. (*Irrino batekin*) Ni etxerat itzuli nauk. Berehala bildu gaituk hemengo gizonak eta multzo bat harmaturik prest ziaudek, jandarma edo botiga heldu badira bazterren nahasterat.
- GOIHENETXE** Gobernadore zikin hori da bazter nahasten ari: (*hasarre gorri*) Atarratzeko inguruan lan bera egin dauku; niri ere arrastatzaileak gorri dauzkit.

- MATALAS** Nola egin duk ihes? (*Pitxer bat arno ekartzen du eta bi opor*).
- GOIHENETXE** Nere zaintzaleak prest nintuen aintzinetik: arrastatzaileak agertu direlarik gizon multzo bat bildu dira ene ingururat eta arrastatzaileak, iziturik, laster lekutu. Harrikaldi on bat ukanik ordea, gibeletik.
- MATALAS** (*Zerbitzatuz*) Ta hi, gero, mendiz hona etorri?
- GOIHENETXE** Bai eta bi lagun kontseilarieri ere gaztigatu, hona bil diten haiek ere.
- MATALAS** Zer zioz bada herriko jendeak?
- GOIHENETXE** Gure eskualdean bederen arras alde ditugu: Gobernadoreak euskal besta handi bat prestatu nahi omen du, Calvo-ren amorantearen ohoretan. Gure dantzari eta kantari batzueri dei egin diote, bainan denen ganik eza ukan du. Salbu baten ganik eta hau erregetiar kontseilari horietarik baten etxezaina, omen: ogia ez galtzekotz, “bai” erran behar.
- MATALAS** Gobernadore zitala! Lur ebatsien jabek ohore eta besta egin behar orai beren ohoinari! Hauxe da kopeta!
- GOIHENETXE** Bai, ohore ohoinari eta gainera ohoin-nagusiaren amoranteari: Gure larrutzea ez aski; larrutuen esker ona oraino nahi!
- MATALAS** (*Kanpotik arrabotsak entzutean*) Jes! zer dira arrabots horiek? (*Leihotik behatuz*) To! gure gizonak geldiarazi die plazarat sartu den zaldi-karroa bat... Jaun bat karrosan. Ea paperak non dituen!... O, o! kexu, kexu gure jauna!
- GOIHENETXE** (*Leihorat hurbilduz*) Bainan, bainan... ezagutzen dut nik, jaun hori, gobernadorea, bera da.
- MATALAS** Zer, gure gobernadore tzar hori? Segur haiz?
- GOIHENETXE** Bai, bai! arras segur.
- MATALAS** Ontsa! Hi ago gibeletik. Ni aterako nauk: garbituko baitute gure gizonak, sekula jakiten badute. (*Biak jalitzen dira, bat bere gordagirat, bestea kanporat*).

- GAXUXA** (*Goienetxe atera den atetik agertuz, leihorat buruz doa*) Zer da hor? Oi, oi! jaun hori hilen dute... Beharrik horra gure apeza heldu.
- BENAT** (*Kanpotik heldu*) Errazu, Gaxuxa!
- GAXUXA** Zer da? Nondik heldu haiz? Non duk zaldia?
- BENAT** O! zaldia, iturrira joana, jauzi-putinka, egarritua baitzen. (*Leihotik so*) Gure osabaren beso ginarrietako mitxa! (*Jestua eginez*) Lagun batek oro erran dauzkit: zubiaren gainetik bi jandarmak urerat; lehenik bat: "plisit!"; bestea ondotik: "plast!", gero han biak igerika, holako amuarra! (*igerikaren eskarnioa eginez*)
- GAXUXA** Haugi nerekin; goazen hemendik: horra apeza, karrosa barneko jaunarekin. (*Matalas eta gobernadorea sartzen dira. Hau hasarre gorrian, gaizki erabili dutela, jauntzitik ageri*).
- GOBERNADORE** Zer dira manera hauek, Jaun Erretora? Nork manatu ditu gazte horiek niri hola jazartzeko?
- MATALAS** (*Idorki*) Nork manatu ditu, Jaun Gobernadorea, barda bi jandarme ni preso hartzerat etortzeko?
- GOBERNADORE** Ez ote zaio haizu hemengo gobernadoreari Mitikilen gaindi ibiltzea, mandilen eskuetan erori gabe?
- MATALAS** Ez ote zaio haizu hemengo erretorari gauaz bere etxean lo egitea, mandilen bisitarik ukan gabe?
- GOBERNADORE** Noiztik dira gure jandarmak mandil batzu?
- MATALAS** Zure esku-makil bilakatuz geroztik.
- GOBERNADORE** Zer mandilkeria egin dut nik?
- MATALAS** Nork ditu Xuberoko gure herri lurak ebatsi eta saldu?
- GOBERNADORE** Egitate hortaz arregura zaitte, ez niri, bainan Errege jaunari.

- MATALÁS** Erregek deus ez dezake, meneko xakurren laguntzarik gabe.
- GOBERNADORE** Nik nere gobernadore kargua dut bete.
- MATALAS** Ez zaituzte behinere Xuberotarrek hautatu beren gobernadore.
- GOBERNADORE** Frantziako erregearen ganik dut nik kargu hori.
- MATALAS** Frantziako erregeak ez du Xuberoan manatzeko eskubiderik.
- GOBERNADORE** Jakin nahi nuke zergatik.
- MATALAS** Betidanik bere gain izan da Xuberoa. Ez dio nehoi ez eman ez saldu beregaintasun hori Xuberoak. Frantziako erregea azpilanetan ari da gure jabetasun hori beretu nahiz.
- GOBERNADORE** Ez dut onartzen errespetua gal diezozun ene Errege Jaunari.
- GOIHENETXE** Ez nik ere, Xuberoari gal diezozuen zuek, handi ala tipiek.
- GOBERNADORE** Frantziako erregearena da Xuberoa.
- MATALAS** Xuberoa da Xuberotarrena.
- GOBERNADORE** Zer naiz bada ni zuentzat?
- MATALAS** Zu zira ohoinen mutila, kargutan jarria ebatsi dituzten ontasunen gobernatzeko.
- GOBERNADORE** Ez zira kopetarik gabe, niri hola mintzatzeko: ahantzi ote duzu ni naizela jandarmen buruzagia?
- MATALAS** Eta zuk ahantzi ote duzu, Jauna, nere mutil gazte horien presonier zirela tenore hontan?
- GOBERNADORE** Zu zirenaz geroz horien aintzindaria, zu izanen zira ere hobendun zerbait gertatzen balin bazait. Zer egin gogo duzu nitarik?
- MATALAS** Hori ikusiko dugu gure mutil horiekin. Goazen horietarat. Zoazi aintzinean, heldu nauzu ondotik. *(Jalitzen dira.)*

- GAXUXA** *(Aurpegi beldurti batekin)* Sar zaitetze, sar, Jaunak! Ez da hemen nehor. *(Sartzen dira Goienetxe, Olhaibi, Arkaitza)* Ez dakit zer gertatzen den: gure apeza kalapitan ari izan da hemen zen jaunarekin. Orai so egizue, *(leihotik behatzen du)* biak hantxet dira, gure mutilek inguratuak. *(Jalitzen da.)*
- GOIHENETXE** *(Bipil)* Gobernadore zirtzila! Behar dik kopeta, gauaz jandarmak igorri-ta, biharamunean bera hemen agertzeko! Bainan saltsa gose balin bada gure osabak saltsa onduko zioak.
- OLHAIBI** Bai ez diat beldurrik: ez dikek gatz eta biper eskasik ukanen hire osabaren saltsa horrek.
- GOIHENETXE** Eta Barkoxen gaindi, bakean zireztea zuen eskualde horietan?
- OLHAIBI** Bakean? Ez gaituk hortarik ari, to! Hegobürü sorjes hori bazter nahasten ari zaikuk. Iragan merkatuan mozkor-arazi zitian bere kideko batzu eta niri tzarkeria egiterat igorri: ostatuan nintzalarik ene zaldia libratu ziteian eta ene karrosa uzkailli.
- GOIHENETXE** Jakin duka nor ziren?
- OLHAIBI** Bai hatzeman ditiat eta bizkar beroaldi bat ona eman zieiat. Bainan herenegun bi belar metari su eman zaitaie. Doi-doia diat etxea erretzetik begiratu.
- GOIHENETXE** Ai, urdeak! Nor ote ziren su emaileak?
- OLHAIBI** Gobernadorearen polizak, Oloronetik igorriak, Hegobürük galdaturik. Horiek berek die arroltze ustelez harrikatu Burusoil xoxola horren karrosa.
- GOIHENETXE** Burusoilen karrosa, erran duka? Hori berena die. Zergatik bada?
- OLHAIBI** Motelskoa baita gizona, gure kontra berotu nahi izan die, guk harrikatu dugula sinets-araziz.
- ARKAITZA** Badiaguk holako gure aldean ere: Muskildiko herri lurra saldu-ta, paxetak ezarri zizteian inguruan. Gau batez

paxetak oro errotik ateratu-ta ereman ditie norapait. Biharamunean jandarmak ibili dituk bost etxetan, gobernadorearen partez erranez, bakoitzari etxeko behi ederrena kenduko ziotela, paxetak ez bazituzten aintzineko lekuan ezartzen. Etxe horietakoek ez ziteian bada deus ikustekorik saltsa hortan.

- OLHAIBI** Zer zituzten, ala jende horiek gure kontra muntatu nahi?
- ARKAITZA** Bixtan duk baietz.
- GOIHENETXE** Ai, urdeak! Hola sartzen die beldurra jende xehea baitan; jende xehea egoiten duk ixil eta umil, oro jasaiten, ondorio gaiztoagorik ez ukaiteko.
- ARKAITZA** Jende xehea ez duk ez hobendun, bainan gutarteko papo handi batzuk Xuberoa saltzen die, argi ta garbi dakitelarik zer ari diren.
- GOIHENETXE** Batzu ari dituk dirutan truk. Beste batzu ohore gosez. Gure etsairik handienak ez ditiaguk Parisen, bainan hemen gure etxen. Halako apostolu arrazoin batzu aterako ditie: Parise gabe ez girela; Parise gabe ez gaitzekela bizi; hobe dugula pixka bat gal eta jasan, ezenez-eta jazar eta oro gal; eta holako!... Zinez ateka gaiztoan gaituk eta baniagok ez ote ginuken, beste orduz bezala, sasi-harmada bat muntatu behar, hemendik sisti, handik sasta, etsaiari lotzeko.
- ARKAITZA** Nik nahiago nitek Xuberotar harmada bat agerian muntatu eta Xuberoko gider guziez jabetu.
- OLHAIBI** Xuberoko populua gurekilan ote ginuke, hola abiatzen bagine?
- ARKAITZA** Gazte gehienak segur bai. Guri duk bestentzat beldurraren lokarrien haustea, kolpe handi bat ginez.
- OLHAIBI** Badakik jendea errazkiago jarraikitzen zaiola hezur ta haragizko gizonari ezenez zuzenbidearen izar hutsari. Jazarkundearen banderari bezala behar ginikek Xuberoko buruzagi pizkor eta bipil bat, orok edo gehienek onart lezaketena?

- ARKAITZA** Nik begistatua diat, guk behar dugun gizon hori.
- OLHAIBI** Nor?
- ARKAITZA** Matalas, etxe hontako apezaz. Hor dik Matalas-ek bere izena. Bere apez lagunek eta beste ainitzek ongi ikasia duk. Guk behar bezalako gizona duk.
- OLHAIBI** Bainan berak nahiko ote du?
- ARKAITZA** Berari galdegin beharko. To, hona non heldu zaukun. (*Leihotik ikusi du.*)
- MATALAS** (*Sartzean*) Sobera, soberakin! (*Goienetxeri buruz*) Gobernadore garbituko ziteian ez baniote aztaparretarik kendu. (*Olhaibi eta Arkaitzari ohartuz*) A! hemen zuek ere?
- ARKAITZA** Bai Jauna, bai! Badakizu nola etxetik iheska joan behar izan giren.
- MATALAS** Jakin ditut zuen berriak. Hemen Mitikilen, gaurkoan bederen gu gira nagusi: Nihaurek hartu ditut herriko giderrak, ez diton izan arrotzak manatzale.
- OLHAIBI** Jaun erretora, ez duzu uste, zuk hemen, Mitikilen, hartu duzun bide bera behar ginukela hartu Xuberoa guzikotzat?
- MATALAS** Zer erran nahi duzu?
- OLHAIBI** Erran nahi dut, zuk Mitikileko giderrak hartu dituzun bezala, behar ginukela norbait aurkitu Xubero guziko giderrak oro bere eskutan har letzazkeena.
- MATALAS** Baitezpadako laiteke, kenka gaizto hontan. Gure saila ereman dezagun ez barraiatuki, orai bezala, bainan orok elgarrekin, elgarri loturik. Bainan nor ikusten duzu, Xubero hontan denek, edo gehienek, onar lezaketen gizon hori?
- OLHAIBI** Ori, Jaun erretora, Xuberotarren banderari horren hautua egina dugu gure artean.
- MATALAS** Eta nor?

- OLHAIBI** Zu, Jaun erretora!
- MATALAS** Ni? Zer kariaz?
- OLHAIBI** Zu baitzira, gure artean, indarrari indarraz ihardoki duzun lehena, gizon harmatu multzo bat moldatuz zure inguruan. Zure izena eta itzala Xuberoa guzian zabalduak dira. Nehor ez da zure bekaizti izanen, orok onetsiko baitute ez zirela ontasun edo ohore gosez denen aintzineko jarri, bainan bai Xuberoko herriari zerbitzu egitea gatik.
- GAXUXA** (*Agertzean*) Barka, Jaunak, plazako mutil zenbaitek nahi lukete berehala jaun erretorekin mintzatu.
- MATALAS** Ontsa da, Gaxuxa, heldu naiz (*biak jalitzen dira*).
(*Beste hiruak elgarretaratzen dira.*)
- GOIHENETXE** Goazen solasak izartzuz: nik ezagutzen diat ongi nere osaba. Hartzen dituen xedeak, beti kaskoz hartzen ditik; aldeko eskualdea eta kontrakoa ongi haztatuz; bainan behin bide bati lotuz geroz, ez duk debrurik bide hartarik baztertuko duenik.
- ARKAITZA** Holako aintzindariak behar ditiaguk orai, eta ez “norat haize, harat aise” dabiltzan pika buztan horiek.
- GOIHENETXE** Hori, hori! gure suak onbor idorra behar dik, eta ez zume ergela.
- MATALAS** (*Irrino batekin agertzen da atean. Besteak hari buruz daude*)
Pentsa gure gaztek nor daukaten hor preso!
- ARKAITZA** Nor ote?
- MATALAS** Andere Ponpida.
- ARKAITZA** Calvo-ren amorantea?
- MATALAS** Hura ta bera... Karrosan zoan, omen, Nabarrenkoserat, hemen gaindi. Segur naiz harat hitzartuak direla goberna-

dorearekin. (*Irri maltzur batekin*) Jukutria zerbait munta ginezake menturaz, paradaz balia.

ARKAITZA Zein jukutria?

MATALAS (*Mahain muturrerat hurbilduz, beste hiruen ganat*) Eman dezagun zu zirela hemengo buruzagi lehena, gobernadoreak buru ezarria. Andere horri mila lausengu eginen dizkiotzu eta, ziri-ziri, kofesatuko duzu. Ez dukegu salatari hoberik, gure etsaiak xer xedetan dabilzan jakiteko, andere hori baino.

ARKAITZA Ez dautazu lan tipia emaiten!

MATALAS Ixo!... Hor da... Zoazi agurtzerat... Gu goazen gordetzerat. (*Badoatzi*).

ARKAITZA (*Ponpida sar-eraziz, grazia handirekin*) Ongi etorri gure artean, Anderea! Barkatuko duzu nere ausartzia. Jakin dutalarik nor zuten gelditu gure mutilek, ezin dut garaitu zure agurtzeko gutizia.

PONPIDA Lehen buruz-buruan piska bat izitu naute, egia erran, zure mutilek, bainan gero mantsotu dira. Ondotik ezin xarman-tagoak agertu dira.

ARKAITZA Nahi dugu jakin nor dabilan hemen gaindi. Hortako ditugu gelditzen iragaile guziak. Erregeren kontra ari diren bazter nahasle horietarik ez ginuke nahi utzi sartzerat.

PONPIDA Bizpahiru Xuberoko kontseilari omen dituzte buru bertzale, bazter nahasle horiek. Hola entzun diot Calvo jaunari.

ARKAITZA Deusez, deusez!... Buru bero batzu eta haien iduriko apez zenbait, deus ez!

PONPIDA Bai apez bat omen da guziz gaiztoa. Barda preso hartzekoa zuten. Engoitik preso daiteke.

ARKAITZA Apez bat preso? Zein ote? Matalas ote?

PONPIDA Bai izen hori bera da: Matalas. Gure etsai porrokatua, omen. Jaun apezpikuaren baimenarekin preso sartzekoa zuten; gero hemendik urrun bidaltzeko; bakea eman dezan.

- ARKAITZA** Jaun apezpikua ezagutzen baituzu?
- PONPIDA** O! bai! Gizon gaitza da. Bai gobernadorearekin, bai ministroarekin arras adiskide!...
- ARKAITZA** Bai eta gurekin ere (*irri maltzur batekin*). Eta orai, Anderea, Nabarrenkoserat ari zinen, gu bezala?
- PONPIDA** (*Harritua*) A! zu ere heldu baitzira bilkura hortarat? Uste nuen soldado aintzindarietz bestalde, lau kontseilariak zirela bakarrik jitekoak. Hori erran daut Calvo jaunak.
- ARKAITZA** Bilkura bererat ari gira bederen, zu eta ni? Zenbat orenetan da zurea?
- PONPIDA** Afal aintzin. Afarirat noa ni bakarrik. Ez bilkuralat.
- ARKAITZA** Nik bientzat dut gomita. Badakikezu zertaz dugun gure bilkura.
- PONPIDA** Bai, jakin dutanaz, hiru kontseilari etsaien eta horien lagun zenbaiten preso sartzeaz omen duzue solas.
- ARKAITZA** (*Irriz*) Eta guk zu preso hartu, ustez eta buru berotzale horietarik zinen.
- PONPIDA** (*Irriz*) Kasu! salatuko diot Calvo-ri nola erabili nauzuen eta igorriko dauzkitzue soldadoak, zuen preso hartzerat.
- ARKAITZA** (*Irriz*) Datozila! Eginen diotegu ongi etorri!
- PONPIDA** (*Irriz*) Bainan hola preso atxikitzen banauzu, etorriko dira soldadoak nik deitu gabe ere. Utz nezazu joaiterat! (*Xutitzen da*).
- ARKAITZA** (*Hurbiltzen zaio laguntzeko*) Zinez, bihotza larri uzten zaitut urruntzerat. Etxe hontan betikotz sartu da zurekin, hemen izan zirelako oroitzapena.
- PONPIDA** Oroitzapen ebatsia, Jauna, ez bainintzan hona buruz abiatua. (*Jalitzen da.*)

- ARKAITZA**   *(Bazterretik)* Oroitzapenez besterik ez balitz ebasten!...
(Jalitzen da) *(Gorderik dagotzin hiruak agertzen dira.*
Matalas lehenik).
- MATALAS**   Orai bazakiaguk gure etsaien barneko berri.
- OLHAIBI**   Hil edo bizi, jokatzea besterik ez dugu. Irabazten badugu
oro irabazten ditugu. Galtzen badugu, hanbat gaizto!
- MATALAS**   Galdu edo irabazi, hori geroak erakutsiko. Gaurko egin-
bidea, partida jokatzea. Galtzen duenak ez dik desohorerik,
zorigaitza baizik.
- OLHAIBI**   Bai, uko egileak du desohorea.
- ARKAITZA**   *(Sartuz)* Entzun duzue. Orai ez gaiten lo egon! Ni, gizon
multzo batekin. Nabarrenkoserat banao: Ihizi meta guzia
saretarat bilduko dut eta, ontsa estekaturik. Mauleko
jauregirat ekarriko.
- GOIHENETXE**   Bai, hik hori egin-ezak! Guk beste gizon multzo batekin
jauregi hortarat joko diaguk eta jauregiak jabetuko gaituk.
Han preso ditugun lagunak libratuko ditiaguk eta etsaiak
han berean giltzatuko.
- ARKAITZA**   Ta Xubero guziak jakinen dik, herri ontasunen jabe,
Xuberotarrak gelditzen direla.
- GOIHENETXE**   Bai eta ere Xuberotarren gidari... Xuberotarrak. Xuberoko
Biltzar Nagusia bildu arte ordea, Xuberoko buruzagi bat
guhaurk izendatu beharko nik uste.
- (Hiru kontseilariak Matalasi begira.)*
- ARKAITZA**   Zer ihardesten daukuzu, Jaun erretora?
- MATALAS**   *(Apur bat ixilik egon ondoan)* Norbait behar bada, onartzen
dut kargu hori.
- ARKAITZA**   *(Kartsuki)* Milesker, Jaun erretora! Xuberoa eta gu salba-
tzen gaitutzu!

- MATALAS** Ez dut hargatik, apez bezala, harmarik eskutan hartu nahi.
- ARKAITZA** Harmen lana bego gure gain! Ez dautzugu holakorik galdatzen.
- MATALAS** (*Deliberatuki*) Ez dut ere nahi odol ixurtze debalderik. Jenden eta ontasunen errespetuan ereman dezagun gure saila! Eta lehen-bai-lehen burura!
- ARKAITZA** Zuk mana, Jaun erretora, jarraikiko gitzaizu.
- MATALAS** Ongi! Sarri Maulen, ixilka, sartuko naiz nihaur eta jauregiaren aintzinean aurkituko nauzue.
- ARKAITZA** Beraz gu goazen gure xeden betetzerat (*Jalitzen dira hiru gizonak*).
- MATALAS** (*Gogoetatua, bere buruari*) A, Matalas! Xede latza hartu duk! Nahitez norbaitek sakrifikatu behar!
- GOIHENETXE** (*Asaldatua*) Osaba!
- MATALAS** Zer da?
- GOIHENETXE** Jaun apezpikua! Jaun apezpikua hor da, bere karrosan. Gure mutilek gelditu dute. Zu, behar omen zaitu ikusi.
- MATALAS** Datorla!
- GOIHENETXE** Osaba!
- MATALAS** Zer duk?
- GOIHENETXE** Ez duzula bederen hartu xedeari uko eginen!... Apezpikuak manatu dautzula, edo...
- MATALAS** Zer dituk solas ahul horiek? Ala ez nauk oraino ezagutzen? Jakin-ezak Matalasentzat hitza hitz dela eta ez dela apezpikurik ez debrurik bere hitza janaraziko dionik.
- GOIHENETXE** Barkatu, Osaba! eta milesker! (*Jalitzen da.*)
- APEZPIKU** (*Agertzen da ospetsu, manatari.*)

- MATALAS** Nere errespetuak, Jaun apezpikua!
- APEZPIKU** Egia da, Jaun erretora, zutaz entzun dutana?
- MATALAS** Hala daiteke, ez bada gezurtiek errana. Egia da, jazarri zirela Erregeren manuari?
- MATALAS** Jarraiki naiz ene kontzientziari.
- APEZPIKUA** Obedientzia zor diozu lege zibilari.
- MATALAS** Salbu zuzenkontrakoari.
- APEZPIKUA** Baduzu kopeta hola jaun gobernadoreari oldartzeko?
- MATALAS** Eta hark ez ote, gauaz, niri, bi jandarma igortzeko?
- APEZPIKUA** Ukanen ditutzu laster gobernadorearen berriak.
- MATALAS** Ez ditu nor nahi mandatariak!
- APEZPIKUA** Errespetua zor dautazu niri.
- MATALAS** Errespetua zor diogu elgarri.
- APEZPIKUA** Apezak ez du behar politikan sartu.
- MATALAS** Lege bera da, izanik ere apezpiku.
- APEZPIKUA** Eman ta utzi Zesar-i berea!
- MATALAS** Xuberoa ez da Zesar-ena, baizik gurea.
- APEZPIKUA** Zesar-ek ohointza egin badu, beretzat du makurra.
- MATALAS** Ez ote da hobendun ixilik dagon ate zakurra?
- APEZPIKUA** Jesusek erakutsi dauku jasaiten.
- MATALAS** Jesus gobernuko gizonak kurutzean hil zuten.
- APEZPIKUA** Jesusek ez du erran, handiak behar direla mesprexatu.

- MATALAS**   Jesusek erran du tipiak behar direla lehen zerbitzatu.
- APEZPIKUA**   Obedituko nauzula duzu hitzeman.
- MATALAS**   Gizon obedientzia ez da zakur herrestena.
- APEZPIKUA**   Ez zira beldur Jainkoaren jujamenduaz?
- MATALAS**   Hala ninteke, ez banu axolarik nere Xuberoaz.
- APEZPIKUA**   Oldartzen zirenaz geroz, zure gain ondorioak.
- MATALAS**   Badakit, Jauna, jada ditutzula nere kartak joak.
- APEZPIKUA**   Agur beraz, eta ikas-azu izaiten umil!
- MATALAS**   Zure laguntzale, Jaun Apezpikua, bainan ez zure esku-makil!

(Apezpikua jalitzen da. Matalas ixilik dago apur bat eta gero emeki.)

Ainitzek badakite beren herriaz baliatzen,
Zenbaitek beren herria zerbitzatzan,
Arras gutik beren herriarentzat hiltzen.

OIHALA

HIRUGARREN EKITALDIA

TAULA GAINA: Aintzineko oihal bera. Presondegiko mintza leku bat. Presoniera, burdin ziriz inguratu etxola batetarat ekartzen dute, mintzatu behar delarik.

Oihala idekitzean, presondegiko zaindaria harat hunat-ka badabila, etxola kanpotik zaintzen duelarik.

HEGOBURU   *(Agertzen maltzur) Zaindari! mintza leku hontarat ekar-azu presoniera.*

ZAINDARI   *(Badoa, eta apur baten buruan, Matalas ekartzen du, bi eskuak estekan, eta lotzen etxolako burdin ziri bati. Gero jalitzen da.)*

HEGOBURU   *(Herratsu) Hor zirea, Jauntto? Ez dautzut erraiten “Jaun Apeza” ez “Jaun Erretora”. Egin duzunaren ondotik, ez baituzu holakorik merezi.*

MATALAS   *Ez naiz titre gose. Kargua hor dut. Hura aski zait.*

- HEGOBURU** Zer uste zinuten, gu garaitzea? Arkaitza lorios horrek denak preso hartu gintuen Nabarrenkosen eta handik Maulerat preso ekarri. Orduan burua harrorik zagon. Geroztik apaldu baitzaio, bera preso sartzearekin. Bai eta apalduko ere gehiago, sarri, urka soka lepotik ezarriko diotelarik.
- MATALAS** Pentsu dut kalbario horren lekuko izan-nahiko duzula, zu ziren Pilatus-en soldadoak!
- HEGOBURU** Preseski! Eta, damurik ez baitiote beste hoinbeste eginen zure ilobari eta Olhaibiri, beste bi kontseilari usteleri! Beso gaitzak baitituzte eta galeretan laguntza eskasa baitute, horrek diote burua salbatu. Bainan leku segurean izanen dira, sekulako galeretan: erakutsiko diote zer den Erregeren leialki zerbitzatzea.
- MATALAS** Eta eni sarri burua aizkoraz moztuko dautatelarik, hor izanen ahal zira ere, aizkolariari esku kolpe baten emaiteko?
- HEGOBURU** Bai zuk ere buru hori harro zinuen, Mauleko jauregian sartu zinelarik jazarle guzien buruzagi! Han preso zirenak libratu zinituzten eta gu haien lekuan ezarri. Mintzatu zinen orduan populuari, erranez: “Beren burua goratuko dutenak izanen dira apalduak!”. Egia zinuen. (*Irri gaizto batekin*) Bakarrik buruz zira tronpatu!
- Orduan esku zartak jo zituen populuak zure erraneri. Berdin berdina joko ditu laster zure hil zeinuari.
- MATALAS** Zenbat ehun Xuberotarrek, zorigaitzez ez dute egiten ahalko? Geroztik hil baitira.
- HEGOBURU** Ta noren faltaz hil dira?
- MATALAS** Galda hori zure nagusi, Frantziako errege xarmantari. Hark baitu igorri bere harmada Xuberotarren zafratzerat eta Xuberoko ontasunen suntsitzerat.
- HEGOBURU** Bai eta ere gure libratzerat. Parise urrun dela-ta, uste zinuten, hango gure adiskidek laguntzarik gabe utziko gintuztela?
- MATALAS** Ai, segur, kargutan zirezten multzo tipi horrek, ondorio onik ekarri diozue gaixo gure herri honi, Parisek eman indarraz

baliatuz! Xuberoa duzue desjabetu bizipidea errekaratu eta azkenik Xuberotarren odola ixurtzerat arrotzak hona deitu.

HEGOBURU Horiek oro ez ziren gertatuko, egon bazinete geldirik.

MATALAS Ohoinak etxean sartu-ta, zer ginuen, besoak kurutze egon behar, haieri so? Ala, zuek bezala, ohoineri erran, nahi zutena ereman zezaten? (*Hasarre*) Hola mintzo den gizonak, gizon izena merezi ote du? Hola jokutzen den Xuberotarrak bere herria maite ote du?

HEGOBURU Zu bezain Xuberotarra naiz ni.

MATALAS Bai Judas ere Jondoni Petri bezain Judua zen bezala. Dirutan truk herriaren saltzale batzu; aintzinetik musu, gibeletik ostiko, horra zer zirezten, zu eta zure lagunak!

HEGOBURU Ez gira zure baimen eta erakaspenen beharretan gure herriaren maitatzeko.

MATALAS Maitasunik ez da sakrifiziorik gabe. Zein dira zure sakrifizioak Xuberoaren alde? Zer kargu duzu sakrifikatu? Zer diru galdu? Zer pairamen jasan? Xuberoko jendearen larrutzalari diozute esku eman eta Xuberoaren larrutzetik zirezte aberastu, dirutzale maltzur ustelak, zuek!

HEGOBURU Ez du balio hola jar zaitezen oihuka! Ez zira prediku alkian. Ez naiz zure predikuaren entzuterat etorria.

MATALAS Zertarat jina zira bada hona?

HEGOBURU Bestek manaturik naiz jina, ez ene baitarik: ea piska bat eztitu zinen, mantsotu, zentzatu, jakiteko.

MATALAS Zer duzue ahulezia bat ni ganik igurikatzen?

HEGOBURU Ahulezia aberatsa menturaz zuretzat, zure burua salba baitiezazuke.

MATALAS Ez gira Jauna, birika beraren jabe, gu biak: Neretzat, biziak ez du estimurik, bizitzeko arrazoinek emaiten diotena baizik. Nahiago dut miletan hil nere sailetik baztertu edo nere saila ukatu baino!

- HEGOBURU** Hilan zaitugu beraz, hola nahi duzunaz geroz. Nardatzale bat gutiago, bizirik gelditzen girenentzat!
- MATALAS** Ni hil-eta gero, ene itzala biziko da Xuberoan. Zu biziko zira, bainan bizirik hila izanen zira. Herioa jinen zure bila, zikinketariak zikinketa bezala. Euskaldun ume garbiek tu eginen diote zure itxurari. On dakizula holako geroa!
- HEGOBURU** Profeta bezala mintzo zira geroaz, bainan zure erranak ez ditutzu zeruak salatuak, zure sukar gaiztoak baizik. Biziak badu zerbaiten mentura, bizigabeak aldiz ezdeusa segura. Lepoak traba egiten badautzu, lepoa kenduko dautzugu. Zure xede horren betetzen laguntzea atsegin eta ohore daiteke neretzat (*Irri gaizto batekin jalitzen da*).
- (*Zaindaria sartzen da, ahamen bat jaten ari dela.*)
- MATALAS** (*Zaindariari mintzo*) Eta zuk, Zaindari, zer diozu gure auziaz?
- ZAINDARI** Ni, Jauna, ez naiz politikan sartzen. Jenden arteko ordena zaintzea da nere ofizioa.
- MATALAS** Noren ordena?
- ZAINDARI** Manatzalari dut obeditzen. Ez naiz manatzalen arteko guduketan sartzen. Nagusi denari naiz jarraitzen.
- MATALAS** Duela zenbait egun, zuhaur zinen, guk hemen preso sartu erregetiarren zaintzale. Orduan gure ordena zinuen zaintzen. Zein da egiatzko ordena? Haiena ala gurea?
- ZAINDARI** Nik ez dakit. Zuen aldekoak zaindu ditut, zuek haien libratzerat jin artino. Gero zaindu ditut zuen presonierak. Orai berritz zuek zaintzen zaituztet.
- MATALAS** Beraz, presondegia hontako burdin ziri hauek bezala zira. Edozeinen zaindari; ororentzat berdin hotz eta ezazol, izan ditzen hobendun ala hobengabe. Uste duzu zure jokabidea gizon denari doakona dela?
- ZAINDARI** Gu bezalakoak tipiegi gira, gure baitakoari jarraitzeko: Handien ganik dugu gure eguneko ogia eta horien erranari behar dugu, nahitez plegatu.

- MATALAS** Ta orai niri lepoa moztuko baitautet aizkoraz, lan hori manatzen badautzute, berdin eginen duzu?
- ZAINDARI** Nik, nagusia behar dut obeditu.
- MATALAS** Orai arte, hil duzu gizon kondenaturik?
- ZAINDARI** Nik... manatua beti egin dut.
- MATALAS** Eta etxerat itzultzen zirelarik, hemengo lan lazgarria eginik, barneak ez dautzu mintzen familiari zor diozun goxotasuna?
- ZAINDARI** Hemengo lana bat da eta familiako bizia beste bat: Hemengo gorabeherak hemen uzten ditut, kanporat jalitzean.
- MATALAS** Haurrek, burasoen ganik ikasten baitute nola bizi, zer erakaspén emaiten diozute zure haurreri?
- ZAINDARI** Nik beti erraiten diotedana da: ez ditén handien arteko saltsetan sar, nahi badute bakean bizi. Egon ditén ere berén mihiaren jabe, eta zangoa nun ezartzen dutén, kasu eman dezaten. Funtsean oneski bizi ditezen. Oneski bizitzea, hori izan da beti gure etxeko legea: Beti Elizako urratseri jarraikiak izan gira. Gure ait'amak hala ziren, eta etsenplu bera eman diotet ene haurreri.
- MATALAS** Ez duzu uste gure biziak izan dezakela zimendu finkoagorik: Besten erranetik ari zira eta ez fedeak eskatzen daukun gure baitakotik. Politikaren aro aldakorra duzu izar gidari eta ez zure sinesteak eman argia.
- ZAINDARI** Nik deus ez dakit... "Euskaldun fededun" izan behar dugula, ikasi dut betidanik... (*Aterat buruz*) A! norbait bada atean! Nor da hor?... Aintzina!
- GOBERNADORE** (*Pergamino bat eskuan agertzen da*) Zaindari, erema-zu Matalas bere preso gelarat eta ez hona ager nik deitu arte! (*Biak badoatzi eta berritz ateari buruz itzultzen da gobernadora*) Sar zaité, sar, Calvo Jauna! Bakarrik gira hemen.
- CALVO** Hegobürü kontseilariarekin mintzatu naiz: Hona igorria nuen ikus zezan zertan den Matalasen gogoá. Uste dut —eta

Jaun Apezpikuari ere hala iduritzen zaio— hobe ginukela Matalas ez hiltzea. Behar ginuke polliki bildu urrikitan sartzerat eta barkamendu galdatzerat. Jazarleek entzun lezakete beren buruzagiaren ahotik, enganatuak izan direla.

GOBERNADORE Matalasek barkamendu eskatu? Ongi ezagutzen dut gizona: aintzinetik erraiten dautzut ez dugula hori ardietsiko.

CALVO Bainan badakizu, Jaun Gobernadorea, nola kexu den jendea, azken gertakarien ondotik. Behar ginuke nolazpait populua jabaldu.

GOBERNADORE Adimen zorrotzegia du Matalasek, gure saretarat erortzeko. Beste jokabiderik behar dugu hartu.

Xuberoko buruzagiak munta ditzagun batzu besten kontra, xahu baigintezke, guziek bat egin balezate. Ez dezagun guk hil Matalas, bainan hemengo herri gizoneri galda diezotegun, hil behar den ala ez. Hegobürü heriotzearen alde mintzatuko da segur. Bainan izanen dira ere kontrakoak. Guk askiko dugu bazterretik egoitea, gurea gogoan eta barnetik irriz, xoro horiek nola nahasten ditugun.

CALVO Ez da gaizki asmatua. Berehala eginen dut jaun horien biltzarra, berek delibera dezaten, Matalas hil behar dugun ala ez.

GOBERNADORE Gero, Matalastiarrek baitiote euskaldungoaren etsaiak girela, jendeari erakusteko ezetz, ez girela hortarik ari, fagora ditzagun pilota, dantza ta josteta. Zer zauku guri jendea abusa dadin bere gisara, moltsa ta bizipidea eskutan ditugunaz geroz? Ezin bentzutu baditugu oraino, askiko dugu bizipidea xuhurtzea. Bizitzekorik ez badu aurkitzen hemen, gazteak lekuak hustu beharko ditu. Ta gazteak urrunduz geroz, nahitez ahulduko da herria.

CALVO Bai eta nik uste, ahulduko dugu ere eskolaren bidez: emeki emeki Xuberoari kenduko baitiogu bere mintzaire berezia, euskara ordainduz, frantsesaren bidez.

GOBERNADORE Ez daiteke egun baten lana izan hola gauzen aldatzea, bainan polliki polliki Pariseko Erregeren gizonak nagusitzearekin, ez ditugu ikusiko hona heldu zerga eske, bainan hemengo gizonak dute joan beharko Pariserat diru eske.

- CALVO** Ikusten dut errotik ikasia duzula ereman behar dugun bidea. Jakin-araziko diot hori gure Errege Jaunari, eta ondoko egunetan, Britainia alde hortan edo... gobernadore kargu zerbait...
- Bainan oraingotz gure herri gizonen biltzarra egiterat noa. Anartean atsegin nuke, zuk zure aldetik, azken aldikotz, Matalas mintza bazineza!
- GOBERNADORE** Entseiatuko naiz, Jauna!
- CALVO** Laster arte, beraz! (*Jalitzen da*).
- GOBERNADORE** Bai, laster arte!... (*Zaindariari oihuka*) Zaindari!
- ZAINDARI** (*Agertuz*) Zerbitzari, Jaun Gobernadorea!
- GOBERNADORE** Ekar-azu otoi, hona, Matalas!
- ZAINDARI** Ontsa da, Jauna! (*Ekartzen du Matalas, estekatzen eta badoa*).
- GOBERNADORE** Matalas Jauna, berri on batekin heldu naiz.
- MATALAS** (*Bere buruari*) Beraz neretzat berri txarra.
- GOBERNADORE** Egiak bere aitorra behar du: Norbait zira eta baduzu ainitz adiskide Xuberoan.
- MATALAS** (*Bere buruari*) Gatu horrek badik beste buztanik!
- GOBERNADORE** Ikusiz zure ahal handiak eta Xuberoari ahal horiek oraino ere ekar diezoketen laguntza, Calvo Jaunak eskaturik, heldu nitzazu antolamendu baten eskaintzerat.
- MATALAS** (*Hortzen artetik*) Antolamendu! ikusten haut heldu!
- GOBERNADORE** Ikusiz bestalde zure baitan daukazun kargu sakratua: apeztasuna eta Errege Jaunak Elizari dion atxikimendua...
- MATALAS** (*Solasa moztuz eta goratik*) Bakea, Jaun Gobernadorea, bakea! Otoi! zure tetelekeriekin. Errazu bi hitzez, erran gogo duzuna eta bakea niri!

- GOBERNADORE** (*Idorki*) Horra beraz: Hauxe duzu hautua: edo aizkoraz sarri hil, edo barkamendua galdatuz zure burua salbatu.
- MATALAS** Zure nagusi handiari ihardetsiko diozu ene partez: Matalasekin nahi balin badu antolamendu bat egin, itzul ditzala lehenik beren jabetza, ebatsi diozkaten lurrak. Bigarrenekorik, bere basakeriez barkamendu eska diezotela Xubero-tarreri eta hitzeman ordainduko dituela, ahalaz, egin diozkaten kalte ikaragarriak. Hirugarrenekorik, zu, Calvo eta beste Paristar manatariak joan zaitezteela manatzerat zuen lekuetarat, Xubero-tarrak utziz beren buruen jaun eta jabe... Horiak onart ditzala zure Calvok, bere gizon eginbidea beteko du; Matalasek barkatuko dio eta bakea emanen.
- GOBERNADORE** Aski argitua naiz engoitik zure barneko berriez: zure amets ederrekin uzten zaitut. Banoa Calvo-ri...
- ZAINDARI** (*Asaldaturik*) Jaun Gobernadorea, Apezpiku Jauna hemen da; Matalasekin nahi luke solas egin!
- GOBERNADORE** Ontsa da... Nihaurek sar-araziko dut. (*Maltzurki*) Pentsu dut ongi etorri hobea eginen diola apezak Jainkoaren gizonari, ezenez-eta Erregeren ordainari.
- MATALAS** Egiaren atea zabalik dago hemen deneri. (*Jalitzen dira herabe, gobernadorea eta zaindaria, Matalas bakarrik utziz*) Judas, Burregoa, Pilatus eta orai, nor ote? Kaifas ote? Ez agian!
- ZAINDARI** Aintzina, Jaun Apezpikua!
- APEZPIKU** Agur, Jaun Erretora!
- MATALAS** Nere errespetuak, Jaun Apezpikua!
- APEZPIKU** Eginahalak egiten ari naiz zure bizia salbatzeko, bainan deus ez dezaket zure laguntza gabe.
- MATALAS** Ta zer laguntza igurikatzen duzu ni ganik?
- APEZPIKU** Frantziako Erregeari behar zinueke amor eman.
- MATALAS** Badakizu nik bezain ontsa Xuberoa josia izan dela Frantziari

duela berrogoi-ta-hamar bat urte, ezkontza bidez. Orduan Frantziako erregeak zin egin zuen Xuberoa utziko zuela, aintzinean bezala, bere gain gobernaterat. Geroztik ainitz aldiz bere hitza jan du Frantziako erregeak. Azkenik oraino, bere zorren tapatzeko, Xuberoko herri lurren saltzen hasi da, bereak balitu bezala. Galdatzen dautzut, Jaun Apezpikua, nork du behar amor eman? Nork hutsak ordaindu? Ohointza jasan duenak, ala ohointza egin duenak?

APEZPIKU Elizako gorabeheretan, apezpikua da bere eskualdean manatzale eta gaurko egunean hemengo apezpikua ni bainaiz, niri dagokit fededunen gidatzea. Ez edozein apezi.

MATALAS Duela ehun urte, Jauna, hemengo apezpikuak izena zuen Gérard Roussel. Nafarroako bere erreginari kausitzeko, protestant bilakatu zen eta Xubero guzia protestant egin nahi izan zuen. Apezpiku horri oldartu ziren apezek gaizki egin ote zuten? Horietarik zenbaitek bizia galdu zuten, bainan sakrifizio horri esker zuen menturaz Xuberoak katoliko fedea begiratu.

APEZPIKU Badira Xuberoan ideia guzietako fededunak. Elizak behar du ororen libertatea errespetatu; ez du eskualde baten alderdia hartu behar.

MATALAS Libertatea zor zaikunaz orori, zergatik ez diote Xuberotarri libertate horren hautua emaiten? Ni bai libertate horren alde altxatu naiz. Eta zu?

APEZPIKU Apezpiku batek behar du artaldea zuhurki gidatu eta batzutan landako bihi onaren gatik iraka gaiztoa jasan. Xuberoaren makurbidean ixilik egon naiz ez alderdikieriaz, bainan kalte handiagoen beldurrez. Ez ote duzu uste gaurko egunean hobeki izanen zela herri hau, Erregeren salmentak onartu balitu?

MATALAS Ez dakit, Jauna, zenbat eztabadatu duzun zure baitan egina duzun hautua. Ikusten dutana da errege-bidea duzula hartu, ez kurutze-bide nekea; ez jende xeheari laguntzen diona, bainan bai jende handieri jende xeheak sakrifikatzen dizkiona. Besterik ziren naski, Jesusen solasak eta urratsak.

APEZPIKU Denen aita den Jainkoak, denak jukatuko gaitu. Zuretzat otoitz egingen dut, Jaun Erretora!

- MATALAS** Nere odolaz azkar bedi eta garbi Xuberoan, zeruko erresuma!
- APEZPIKU** (*Jalitzen da ilun*) Herrarik gabe, Jaun Erretora!
- MATALAS** Zeruan bezala lurrean ere, Jaun Apezpikua!
- ZAINDARI** (*Agertzen da eta ixilik eremaiten du Matalas.*)
- HEGOBURU** (*Zaintsu*) Eup! Non zira, Zaindari?
- ZAINDARI** (*Agertzen*) Heldu, Jauna, heldu!
- HEGOBURU** Zure beharretan gira: Calvo jaunak eman daut Matalas hiltzeko kargua.
- ZAINDARI** (*Beldurti*) Eta noiz egingen duzu hori?
- HEGOBURU** O! Lehen-bai-lehen... Pentsatzen dut onartuko duzula mandil horri lepoa mozteko kargua.
- ZAINDARI** (*Buruari hazka*) Badakizu, Jauna, adina hor da... ta... ez dut besoa lehen bezain fermu... ta...
- HEGOBURU** Errege Jaunaren nahia da, zu bezalako Euskaldun egiazko batek, lepoa motz diezon Euskaldun izaitea zer den erakutsi behar omen zaukun apostolu horri. Ukanen duzu nahi duzuna edaterat eta behar dena pagatuko zaitut.
- ZAINDARI** Ez da hortan, Jauna, bainan nik ez dut ene burua lan horri lotzeko on kausitzen... Hor ditutzu Erregeren soldadoak. Hor aurkituko duzu behar duzun gizona.
- HEGOBURU** (*Umore txarrean*) Ontsa da! Joanen naiz horietarat. (*Jalitzen da*).
- ZAINDARI** (*Apur bat bakarrik, gogoetatua*) Norbait bada?... Aintzina!
- PONPIDA** (*Agertzean*) Agur, Zaindari!
- ZAINDARI** (*Kexu*) Emazteak hemen? Tenore hontan? Zer da holakorik?

- PONPIDA** Andere Ponpida naiz: Hona Calvo ministroaren baimena hemen sartzeko eta Matalasekin mintzatzeko.
- ZAINDARI** *(Papera ikertuz)* A! hola! Zu zira beraz Andere hura! Barka! Barka! Matalas ekartzen dautzut berehala. *(Jalitzen da eta Matalas ekartzen.)*
- PONPIDA** Agur, Jaun Erretora! Ez nauzu beharbada ezagutzen: Andere Ponpida naiz.
- MATALAS** Zerk ekartzen zaitu hona, Anderea?
- PONPIDA** Betidanik, halako latz bat eman daut heriotzeari pentsatzeak, deneri bezala, nik uste. Jakin nahi nuen zertan zen zure gogo, oren ilun honta.
- MATALAS** Zer naiz ni zuretzat, Anderea? Zirketako kabala ikusgarri bat?
- PONPIDA** Barka, otoi, Jaun Apeza! Ez naiz jakingose ergelez etorria, bainan bihotza urrikalmenduz beterik.
- MATALAS** Urrikalmenduaren harria orok botatzen diotela, guduka galdu duenari bai badakit. Bainan zuri ere, Anderea, larru eder hori zimurtuko zaitzu noizbait. Orduan bazterrerat aurtikia izanen zira haur jostagailu hautsi bat bezala. Zure guduka galdurik geldituko zira, ni orai bezala, bakarrik, ororen urrikalgarri.
- PONPIDA** Jauna, ez naiz zuk uste duzuna. Eskualde hontara etorria nintzan zenbait egun goxo iragaiteko xedearekin. Ez dut hemen aurkitu gerla eta odol ixurtze baizik. Eginahalak egin ditut joak diren guzien laguntzeko. Zu ere nahi zintuzket lagundu. Calvo jaunari galdatu diot zure biziaren grazia. Barkatuko dautzula hitzeman daut, zuk barkamendu eskatzekotan. Horra, Jauna... Hitz bat aski dut zure ganik... Calvo gizon ona da.
- MATALAS** Calvo gizon ona!... Bai gizon ona, deitzen duzu, bere emaztea Parisen, nigarrez urtua utzi duen gizona!
- PONPIDA** Gure ahuleziak baditugu orok, Jauna! Aldaxka zenbait eihartuak dituen arbolak oso-oso surat botatzea merezi ote du?

- MATALAS** Egia duzu, Anderea, Calvo-ren zuzenkontrako amodio hori ez da bekatuxka bat baizik, bizpahiru presunentzat bakarrik baita kaltekor. Bainan miletan hobendunago da Calvo, kargudun bezala hemen egin dituen abrekeriez: Ehunka dira gaur, Xuberoan, haren faltaz, alargunts eta umexurtxak, ehunka etxalde erre eta hondatuak.
- PONPIDA** Otoi, ixil zaitte! Oro begietan ditut: horien aipatzeak berak bihotza lazten daut. Nahi nuke sarraski hau burura dadin behin betikotz!
- HEGOBURU** (*Bapatean sartuz*) Non zira, Zaindari? (*Ponpidari ohartzearekin*) A! Barkatu, Anderea! Solasean zinauden!
- MATALAS** Erraitekoak errantxe ditugu.
- HEGOBURU** (*Moztuz*) Ez dautzut zuri deus galdatzen.
- ZAINDARI** (*Hegobürü-ri buruz*) Jauna, badira atean bi emazte eta haur bat, Matalasekin mintzatu nahiz.
- HEGOBURU** Errozute ezetz. Badugula beste egitekorik. Sar-azu Matalas bere presogelan.
- MATALAS** (*Ponpidari*) Galdatzen ahal dautzut fagore bat?
- PONPIDA** (*Hunkitua*) Zer, Jauna?
- MATALAS** Ate hortan den mutikoa nere iloba da, segur naiz. Hor diren bi emaztekiak hobe ditut ez ikusi, bainan mutiko horri nahi nioke egin azken agur bat.
- PONPIDA** (*Jalitzen da.*)
- ZAINDARI** (*Kezkatua.*)
- PONPIDA** (*Agertzen da, Benat eskutik eta baztertzen ixilik.*)
- MATALAS** Milesker, Anderea! Bihotz ona izan baituzu, Jainkoak ainitz barkatuko dautzu.

Azken aldikotz, Benat, diaguk lur hontan elgar ikusten. Badakik nola den gure etxe gibelean gaztain ondo zahar bat eroria. Haren inguruan landarè berri andana bat ari duk muskiltzen. Ni nauk gaztain ondo zaharra. Hi eta hire heinekoak zirezte muskil gazteak. Har-azue nere lekua. Baten orde, hamar altxa zaitetzte!... Zuek, gazteak, ez egin so gaurko lanoari, bainan bai biharko izarrari!

HEGOBURU

(Sartzen da herratsu) Zer duzue hola egoiteko? Ala Matalasen itzala hemen geldituko dela uste duzue? *(Orroaz)* Zaindari, ereman-azu gizon hori!...

MATALAS

(Jalitzen, emeki mintzatuz) Bai Hegobürü, Matalasen itzala hemen geldituko da... betikotz.

(Jalitzen dira, Zaindari, Matalas eta Hegobürü. Ponpida bere xokoan dago. Benatek so egiten dio preso etxolaren burdin ziriari loturik gelditu den katenari. Berak eskutan hartzen du eta taulagain aintzinerat jinik, lurrerat aurtiki-tzen, hitzik erran gabe.)

OIHALA

SINTESIS DE LA OBRA

La reacción de los siete Consejeros de Zuberoa, convocados por el Gobernador del Rey Luis XIV para comunicarles la decisión de éste de vender una parte del territorio de Zuberoa, con objeto de cubrir los cuantiosos gastos de la Corte, es de acatamiento de cuatro de ellos y de repulsa de los otros tres. Matalas, uno de los rebeldes, cura párroco de una pequeña localidad, se enfrenta al Gobernador quien ha urdido un plan para dividir la opinión de los ciudadanos, y a quien declara que el auténtico poder de Zuberoa es del Pueblo ya que el Rey fue impuesto y no elegido libremente.

Ante las órdenes de París de eliminar a todo aquel que se oponga a la decisión real, los tres Consejeros juran defender el suelo y luchar contra los secuaces del Gobernador para lo que nombran líder a Matalas. Por su actitud intransigente a los deseos del Rey, el Obispo recrimina a Matalas, que, firme en su propósito, no cederá ante los oportunistas que por mantener sus cargos se arrodillan ante el Rey. Matalas es hecho prisionero, y, a pesar de que el Gobernador, el Ministro de París y el Obispo tratan de salvarle la vida por temor a las consecuencias que su muerte podría acarrear, Matalas muere ejecutado.

SYNTHÈSE LE LA PIÈCE

La réaction des sept Conseillers de la Soule, convoqués par le Gouverneur du Roi Louis XIV pour leur communiquer la décision de celui-ci de vendre une partie du territoire de la Soule, dans le but de couvrir les énormes dépenses de la Cour, est favorable dans le cas de quatre d'entre eux et défavorable pour les trois autres. Matalas, l'un des rebelles, curé d'une petite localité, tient tête au Gouverneur qui a manigancé un plan pour diviser l'opinion publique; il déclare que le véritable pouvoir de la Soule appartient au Peuple étant donné que le Roi a été imposé et non librement élu.

Devant les ordres de Paris d'éliminer toute personne s'opposant à la décision royale, les trois Conseillers jurent de défendre leur terre et de lutter contre les acolytes du Gouverneur; aussi, ils prennent Matalas pour leader. A cause de son attitude intransigeante face aux désirs du Roi, l'Evêque récrimine contre Matalas, qui ferme dans son propos, ne cédera pas devant les opportunistes qui, pour maintenir leurs postes, s'agenouillent devant le Roi. Matalas est fait prisonnier, et bien que le Gouverneur, que le Ministre de Paris et que l'Evêque essaient de lui sauver la vie crayant les conséquences que sa mort pourrait entraîner, Matalas meurt exécuté.

PIARRES LARZABALEN ANTZERKIEN ZERRENDA

“Amerikanoaren ilobak”	“Lana eri”
“Aralar”	“Lartaun”
“Basabeltz”	“Lau donadoak”
“Bazkari hauta”	“Lehen eta orai”
“Besterretxe”	“Maitan”
“Bihotz bero”	“Maitenaren eskontza”
“Bordaxuri”	“Manez ohoretan”
“Burutzapena”	“Matalas”
“Damu latza”	“Merkaturik”
“Dendarietan”	“Mugari tiro”
“Eiherazainaren astoa”	“Mutil berri”
“Etxahun”	“Nork hil du Oihanalde?”
“Ferrando”	“Oilateian”
“Gerla urte”	“Onddokerariak”
“Herriko bozak”	“Orreaga” (pastorala)
“Hila espos”	“Otsoak artaldean”
“Hiru ziren”	“Paper mende”
“Ibañeta”	“Portu-xoko”
“Ihauteriak”	“Okilomendi Jaun Mera”
“Infernuko dirua”	“Roxari”
“Ingles ginelarik”	“Sara-ko Lorea”
“Irri eta nigar”	“Sueda-ko neskatxa”
“Itaitzurak familian”	“Tuta jotze”
“Jaun Kaputxin”	“Urriki Latza, edo Senperen gertatua”
“Jauregiko alaba”	“Urtxilo tar horiek”
“Kontrabandixtak”	“Xirrixti-Mirrixti”
“Kontrabandixtaren alaba”	

Oharra: Gure bilaketaren ondorioz, honako 54 obra hauek bakarrik aurkitu ahal izan ditugu

ANTZERTZI

Argitaratuen aurkibidea

1932

Alea

1	ATERAKO GERA	Ekitaldi bakarra	Toribio Altzaga
2-3	LAÑO TA IZAR	Ipui antzezgarria	Xabier Lizardi
	MAYA	Ballet agerraldia	L. Ayanbe
	GUZIK GAXO	Gazteleratik itzulia	X
4	MATEO TXISTU	Ekitaldi bakarra	L. Ayanbe
5-6	BI AIZPAK	Bi ekitalditan	Xabier Lizardi
7	PATXIKO TA MARTINTXO	Ume elkarrizketa	J. L. Nazabal
	ZENBATEAN SAGARRAK	Itzulia	J. L. Nazabal
	EUSKAL-DANTZAK	Abestiak	Petri Orkaiztegi
8-9	ARANTZA	Bi ekitalditan	Pantzeska Arostegi
10	ZANPANTZAR	Irri jostailua	Toribio Altzaga
11-12	SEASKA-ABESTIA	Bi ekitaldi	Isaka L. Mendizabal

1933

13	GOIMAITASUNA	Emakumeentzat	Kardaberaz'koak
14-15	EGIAZKO ARGIA	Lau ekitaldi	Pierres Ithurralde
16	USTEGABEKO POZA	Ekitaldi bakarra	Ander Amonarriz
17-18	IPAÑAGIRÉ	Bi ekitaldi eta azken zati	Andoni Labayen
19	POXPOLIN GORIA	Itzulpena	J. Markiegi
	ANDRAGAIA NAI TA... ..	Bakarrizketa	Andoni Arozena
20-21	ANTIGONE	Ekitaldi bakarra	Jokin Zaitegi
22	ESKALEAK	D. Manresa'ren "Los Mendigos" etik itzulia	
23-24	URTEURĒNA	Bakarrizketa	Andoni arozena
	TXOKOLO, TXEĒI' TRATALARI	Bakarrizketa	Karraskedo Olarra

1934

25	ETXE-ALDEKETA	Ekitaldi bakarra	Karraskedo Olarra
26	ITURIAN	Emakumeentzat, 2 ekital.	Ander Amonarriz
27	ARALAR MENDIAN	Ekitaldi bakarra	Pernanda Urkia
28-29-30	OSABA	3 ekitalditan	Toribio Alzaga
31	BEREZI	Ekitaldi batean, frantziet.	A. Labayen
	IĒRI-ITZALDIA	Frantzeratik	A. Labayen
	NEKAMEAREN MARMAR	Bakarrizketa	Ander Arzelus
32-33	MIRENTXU	Guridik ereskindua	Joseba Zubimendi
34-35-36	GOGO-OÑAZEAK	Iru Ekitaldi	Tene Mujika

1935

37	MOX, MISS, XAPI	Ekitaldi bakarra	Andoni Arozena
	BALUJAN	Bakarrizketa	Andoni Arozena
38-39	ERIOZ-BIDE	Doitxeratik aterea	Paul Humpert
40	GAI DAGOENAREN INDAĒA	Ekitaldi bakarra	Abelino Barriola
41-42	EUN DUKAT	Bi ekitalditan	Lekuona anaiak
43	GIZON BIZARPEITUTI, ETA EMAZTE BIZARTSUTI	Jostirudia, bi ekitalditan	Andoni Labayen
44-45	ELEIZATXOKO ARDAZLEA	Bi ekitaldi eta azken zatia	Juan Gorostidi
46	GABON	Atal bakarra	Tene Mujika
	BIOTZ ONEKO NESKATILLA	Umeentzat	Ander Amonarriz
47-48	GARO-USAIA	Iru Ekitalditan	Karraskedo Olarra

1936

49	ANTZERTI YAYAN IZAN NAZ	Bakarrizketa	Eusebio Urkiaga
	XANKO ETA PAXKO	Elkarrizketa	Andoni Arozena
50-51	SEME ONDATZAILLEA	Lau ekitalditan	Peli Markiegi
52	SENAR BAT NEURĒIRA	Frantzeratik artutako iri antzerkikia	Fausta Leunda
53-54	IRUNXEME	Iru ekitalditan	Andoni Labayen

1982

55 GOI ARGI ..... Hiru ekitalditan ..... **Abelino Barriola**

1983

56 AŞKATASUN GARRATZA ..... Lau ekitalditan ..... **Estanislao Urruzola**
("UXOLA")

57 ARLEKINO, BI NAGUSIREN
ZERBITZARI ..... Hiru ekitalditan ..... **Carlo Goldoni**

58 MARKESA'REN ALABA ..... Hiru ekitalditan ..... **Joxeba Olaizola**

59 EZKONDU EZIN ZITEKEN
MUTILLA ..... Bi ekitalditan ..... **Xabier Lizardi**

60 TXOTXONGILLO ..... Bost ipuin ..... **Enkarni Génua eta**
Manolo Gómez

61 TROIAKO EMAKUMEAK ..... Hamazazpi agerraldian ..... **Euripides**

62 MENDI TA ITXASO ..... Bi ekitalditan ..... **Augustin Zubikarai**

63 BAZTARREAN UTZITAKO
PANPINAREN IXTORIOA ..... Ekintza bakarra ..... **Alfonso Sastre**

Eusko Jaurlaritza
Kultura Salla

ANTZERTI

c/ Andía, 13 - 3.º
SAN SEBASTIAN

1984

64	ALTABIZKARKO KANTA	Hamasei ekitalditan	Eugenio Arozena
65	SANTA JENEIEBA (Pastorala)	.....	Marzelin Heguiaphal
66	BATA ZU ETA BESTEA NI	Irri-antzerkia, hiru ekitalditan	Iñaki Begiristain
67	ASTOLASTERRAK	Bilduma	Patri Urkizu
68	ZORTZI EHUN AHARI	Hiru zatitan	Guillaume Irigoyen
69	MATALAS	Hiru ekitalditan	Piarres Larzabal

- **ANTZERTI berezia** | Aldizkariaren harpidetza (4 ale urtean)
Suscripción de la revista (4 núms. al año)
Espainia Estadua Estado Español	1.200 pts.	☐	Europa eta Amerika Europa y América	1.500 pts.	☐

- **ANTZERTI eta
ANTZERTI berezia** | Aldizkariaren harpidetza (12 ale urtean)
Suscripción de las revistas (12 núms. al año)
Espainia Estadua Estado Español	2.500 pts.	☐	Europa eta Amerika Europa y América	3.000 pts.	☐

Izen-deiturak / Nombre y apellidos .....

Zuzenbidea / Dirección .....

Hiria / Ciudad

Probintzia / Provincia

Nazioa / Nación

Ordainketa era / Forma de pago:

- Errenboltoz / Reembolso
● Taloi / Talón

Eusko Jaurlaritza
Kultura Saila

ANTZERTI SERBITZUA
Andia, 13 - 3.º
DONOSTIA